

Амангелді аудандық орталық
кітапханасы библиография бөлімі

(1931-2021)
Мұқағали Мақатаев
90 жылдығы
Ғасыр ақыны
библиографиялық құрал
/жаднама /

Амангелді ауданы, 2021 жыл

Өшпес, өміршен ғұмыр

Мұқағали Мақатаев бүгінде бар қазаққа мәшхүр болған есім. Мұқағали есімі қазақ поэзиясын символы іспеттес. Оның аты жүрегінде шексіз даланың, адам аспайтын ұлы Хан Тәңірі мен Алатау тауын, ұшар басында жазғы күннің салқын лебі жасынып жататын жуан ағаштар мен табиғаттың шексіздігін, қазақ жерінің сұлулығын суреттейді.

Мұқағали ұлы қазақ жерінің және қазақ халқының сүйіспеншілігіне бөленген ұлы перзенті. Қазақ халқын жарқын талантымен баурап алған Мұқағали

Мақатаев 1931 жылы 9 ақпанда Алматы облысының қазіргі Райымбек ауданындағы Қарасаз ауылында дүниеге келді. Қарасаздың сұлулығы Мұқағалидың ақындық талантының қайнар көзі болды.

Ақынның толық есімі Мұхамметқали. Бірақ, отбасы оны бала кезінен еркелетін Мұқағали деп атап кетті. Себебі, Пайғамбардың атын арқап жүру оңай емес, ал мұндай жауапкершілік жас баланың өмірін қиындатуы мүмкін. Мұқағали жас ата-ана атанған Сүлеймен мен Нағиманның үш баласының тұңғышы болды. Ақынның әкесі кішіпейіл, қарапайым, әрі еңбекқор адам, ол соғыстан бір жыл бұрын колхоз басшысы болды. Бастапқыда Мақатаевтың балалық шағы уайымсыз өтті. Ол туған жері Қарасазға арналған «Туған жер» өлеңінде армансыз өткен балалық шағын еске алып, өткен күнге саяхат жасайды.

Мақатаев балалық шағының бүкіл әлемін сүйді және сол күндерді қатты сағынды. Және оның поэзиясының көптеген суреттерін тудырған дәл сол балалық шақтағы естеліктер болды. Бірақ, соғыс Мұқағалидың өміріндегі барлық нәрсені өзгертті. Әкесі соғысқа кеткенде, ол 10 жаста еді. Ал өмірдің барлық ауыртпалығы балалық шағымен қоштасқысы келмеген жасөспірімнің иығына түседі. Жауынгер ұрпақтың барлық ұлдары сияқты, әйел мен балалар ғана қалған үйде ер адам ретінде қалғанын түсініп, ерте ер жетті.

Мақатаевтың әкесі майданда қайтыс болды. Сол уақыттан бері Мұқағали жай ғана сөніп, жоқ болып кетуге құқығы жоқ екенін түсінді. Өкінішке орай, қарындасы мен інісі дүниеден ерте кеткен.

Ақынның анасының естеліктеріне сүйенсек, Мұқағалидің әдебиетке деген қызығушылығы 14 жасынан басталған. Ал өлең жазуға жары Лашынға деген махаббаты себеп болды. Ол сыртқы әлемнен және кітаптардан шабыттанды. Мұқағали Абай, Әуезов, Сейфуллин, Мүсіреповты оқыды. Орыс тілін өз еркімен өте жақсы меңгерген ол орыс әдебиетін, әсіресе Пушкин, Есенин, Блоктың поэзиясын оқыды. Шетелдік әдебиеттерден Гейн, Гёте, Дюма, Гюго, Байрон, Драйзер, Стендаль шығармаларына қызығушылық танытты. Бірақ бәрінен де Бальзак, Лондон және Шекспирді жақсы көрді. Мұқағали жазған естеліктерінің

бірінде: «Иә, мен әдебиетті жақсы көремін. Мен үшін одан биік ештеңе жоқ» деп әдебиетті сүйетінін мойындаған болатын.

1948 жылы Мақатаев Нарынқолдағы мектеп-интернатты бітірді. Ол бірнеше рет институттарға сәтті түсті. Қазақ мемлекеттік университетінің филология факультетіне, одан кейін Шет тілдер институтына және тағы да Қазақ мемлекеттік университетіне, бірақ заң факультетіне оқуға түскен. 1973 жылы ол Мәскеудегі Максим Горький атындағы әдебиет институтының студенті болды. Бірақ отбасылық жағдайға байланысты ол бірінші курста оқуды тастап кетті. Мақатаевтың жоғары оқу орындарына еш қиындықсыз түсіп кетуі оның ұлы қабілеттерін және білім алуға, білімге ұмтылысын дәлелдейді. Мүмкін бұл Мұқағалидың жүрегінде мәңгі сақталып қалған әкесінің аманатынан шығар. Ақынның әкесі оған әжесі Тиін мен анасына, іні-қарындасына тіреу болып қана қоймай, сонымен бірге міндетті түрде оқы деп айтып кеткен.

Мақатаев ерте отбасын құрды. Ол 1949 жылдың көктемінде 17 жасында Лашынға үйленді. Ол кезде Лашын 21 жаста еді. Ақын болашақ әйелі Лашын Әлімжановамен Шибұт ауылында жұмыс істеп жүрген кезде танысты. Ерте отбасылы болған ерлі-зайыптылардың Ләззат, Майгүл, Жұлдыз, Айбар, Алмагүл, Шолпан есімді балалары дүниеге келді. Ауылда тұрып Мұқағали кеңес хатшысы болып жұмыс істеді, содан кейін мектепте орыс тілінен сабақ берді, аудандық газетте тілші болды.

Ақын 1962 жылы отбасымен Алматыға көшіп келеді. Оның өлеңдерін оқыған Әбділда Тәжібаев Мұқағалидан үлкен ақын шығады деп, Алмадыға өзі шақырған. Қалаға көшіп келген ақынның кәсіби қызметі әдебиетпен тығыз байланысты болады. Ол қазақ радиосында диктор, «Социалистік Қазақстан» газетінің журналисі, «Жұлдыз» журналының қызметкері, Жазушылар одағының жастар істері жөніндегі кеңесінің басшысы болды.

Сыртқы жағдайлардың өзгеруіне қарамастан, Мақатаев ең бастысы поэзияға деген махаббатына тұрақты болды. Ол әрқашан өлеңдер жазып, жиі журналдар мен газет беттерінде жариялады. 1962 жылдан бастап, алғашқы кітап шыққан кезден 1976 жылға дейін ақынның сегіз өлеңдер жинағы жарық көрді. Олардың ішінде: «Аққулар ұйықтағанда», «Шуағым менің», «Өмір-дастан», «Жырлайды жүрек» және басқалар бар.

Әдебиет саласында жиырма бес жылдай уақыт жұмыс жасаған Мақатаев 1000-нан аса өлең жазды. Ол «Ильич», «Райыбек! Райыбек!», «Қашқын», «Мавр», сондай-ақ әңгімелер мен повестердің, «Қош бол, махаббат» пьесасы мен заманауи қазақ поэзиясының мәселелері жарық көрген мақалалардың авторы. Поэзияның символы болған Мұқағали Дантенің «Құдыретті комедия» дастанының «Тамұқ» деген бірінші бөлімін аударды. Ол Шекспир, Уитман және шығыс ақындары мен орыстың заманауи жазушыларның шығармаларын қазақ тіліне аударумен айналысты. Оның шығармашылық дарыны көптеген жолдармен көрінді.

Мұқағали Мақатаевтың шығармаларында өмірдің барлық саласы қамтылды. Бүгінде оның туындыларын сүйіп оқымайтын, жақсы көрмейтін адам кемде-кем. Алғашқы жеке өлеңдер мен поэтикалық кітаптардан Мақатаевтың қайталанбас дауысы анықталды. Таза және айқын, адамның ең терең сезімдері мен

толғаныстарын қарапайым тілмен жеткізуі, оның ғажайып поэзиясын қолға алған оқырмандарды таңғалдырады.

Мақатаев махаббат пен достық, поэзия және табиғат туралы жырлады. Бірақ оның шығармалығында ерекше орынды Отан тақырыбы алады. Мақатаев туған жер тақырыбына жазылған өлеңдерінің бірінде «Қарасаздың алтын бесігі» деп аталатын кішкентай әлем арқылы үлкен әлемге есік ашқанын айтады. Мұнда туылған поэзия ер жеткізіп, қанат жаюына көмектескен оның туған жеріне деген зор сүйіспеншілігінің дәлелі болып табылады.

Мақатаев туған жерінің сұлулығына тамсанудан жалықпады. Ол өз күнделіктерде туған жердің табиғатының әсерінің оның жанына қалай әсер еткені туралы жиі жазатын.

Достық пен туыстық даналығы қазаққа ұлы ата-бабаларымыздан қалғаны сөзсіз. Мақатаевтің «Отан» туралы қырық жыл бұрын жазған өлеңі тарихи дамудың жаңа кезеңінде өте заманауи естіледі.

Ақын – әр адам Отан алдында борыштар және оған жүрегінің отын беруге міндетті деп санады. Сондай-ақ, ол поэзиясының отын Отанға арнады. Жоғары патриотизм оның өлеңдерінің органикалық қасиеті болды. Мақатаев өлеңдері арқылы өзінің жан-дүниесін тәрбиелеген, шабыттануының қайнар көзі болған Отанды қалай қорғап, қамқорлық көрсету керектігін үйретеді.

Мақатаев қазақ халқына, оның болашағына сенді және оған қажет болуға тырысты. Күнделіктерінде ол: «Менің ойымда бір ғана арман бар. Бұл өз халқыма пайдайлы болу. Бірақ, оған шындықты айтқым келеді. Халқым менің, сендерге даусымды қалай жеткізе аламын?» деген болатын. Ақынның өз халқына бере алатын жалғыз нәрсе – ұлттық дәстүр мен ұлттық сананың тереңдігінде туылған поэзия. Міне, Мұқағали да халқына сондай поэзия сыйлаған ақиық ақын.

Мақатаевтың бақыты- өз халқымен бірге Отанында өмір сүру болды. Бірақ ол бәрінен де халқы мен туған жерінің бақытын жоғары қойды. Ақынның туған жеріне, халқына деген шексіз сүйіспеншілігі кез-келген адамның жанына терең әсер етеді.

1972 жылдың басында Мұқағалидің Алматыға көшіп келгеніне он жыл болды. Осы уақытта ол ата-даңққа ие болады, сонымен бірге ақын ауыр сынақты бастан өткереді. Ақын өмірінде үлкен қайғы орын алды. Сол жылдары оның 11 жастар үлкен қызы Майгүлді мотоцикл қағып кетеді. Содан Мақатаевтардың үлкен отбасы көптеген жылдар бойы жалдамалы пәтерлерде күнелтіп жүреді.

1973 жылы 20 наурызда жазылған күнделіктегі жазбада ақынның достары мен жолдастарының ол туралы көптеген жалған мәлімет пен бұрмаланған ақпарат таратқаны баяндалған. Мақатаевтың күнделіктерімен танысқан кезде ақынның жалаңаш жүрегін көргендей секілді күй кешесің.

Күнделікті оқи отырып, ақынның қайғы-қасіретін бірге сезінесің. Соңғы жазба 1976 жылдың 28 ақпанында – Мақатаевтың қайтыс болуына бір ай бұрын жазылған болатын. 1976 жылдың наурыз айының ортасында Мақатаевтың «Өмір дастан» атты соңғы өлеңдер жинағы жарық көрді. Емі жоқ ауруға шалдыққанына қарамастан, өле-өлгенше поэзияны сүйіп өткен ақын соңғы кітабы жарық көре сала жақындарына қойған қолтаңбасында, Мұқағали не себептен екені белгісіз

«1976 жылдың 27 наурызын» белгіледі. «Поэзиям менің, мен өлсем де сен өлме» деп кеткен ақиық ақын дәл сол күні өмірден озды.

Жазылар естеліктер мен туралы,

Біреулер жан еді дер өр тұлғалы

Біреулер тұлпар еді дер де мүмкін

Бүтінделмей кеткен бір ер-тұрманы... деген ақын ақын Мұқағали Мақатаев 45 жылдық ғұмырында сан ғасырға асық болардай мол қасына қалдырды. Көпейген қазақтың қасиетті қара өлеңін биіктерге өрлетті.

1976 жылдың наурызында Мақатаевтың досы М.Жомартбек Ақтөбе облысында іссапарда жүріп, автобустағы кездейсоқ оқиғаның куәсі болды. Онда қазақтың жап-жас сұлу қызы газетті құшақтап, қатты жылады. Жомартбек бойжеткеннен не болғанын сұрағанда, қыз: «Мен өлеңдерін сүйіп оқитын ақын қайтыс болды», деп жауап қатты. Бұл Мақатаевтың қайтыс болғаны туралы қайғылы хабар жазылған газет еді. Сол көктемде Мұқағалиды жақсы көрген барлық адамдар мен оның оқырмандары автобустағы қызбен бірге қайғырып жылады.

Мұқағали Мақатаев қысқа, бірақ жарқын шығармашылық өмір сүрді. Ол отыз жылдай ғұмырын туған ауылы Қарасазында өткізді. Мәскеудегі әдебиет институтында өткен екі жылдық оқуын қоспағанда, оның соңғы он жыл өмірі Алматыда өтті. Ақынның достары мен замандастар оның оптимизмін, өміршендігін, ізденімпаздығын бағалады.

Мұқағали Мақатаев – XX ғасырдың 60-70 жылдарындағы қазақ поэзиясының жарқын бейнесі. Ақын әдебиетке бәрін таңғалдырып, найзағай соққысы секілді енді.

Ол ауыр қиындықтарға толы өмір сүрді, оны жиі түсіне бермейтін. Өлеңдер жинағының алғашқы жинағы ақын ретінде танылғаннан кейін он үш жыл өткен соң шықты. Бірақ, Мұқағали орыс тіліне аударылған аудармаларын көрмей кетті. Ақын ешқашан өмірге түңіліп, шағымданбады. Өйткені, ол үшін шығармашылық маңызды болды.

Мұқағали Мақатаевқа атақ-даңқ қайтыс болғаннан кейін келді. Дантениң «Құдіретті комедиясы» аудармасының шығарылымы оның аудармаларының ерекшесі болды. Кейін поэзиялық жинақтары қазақ поэзиясының алтын қорына енгізілді. Ал нәзік поэтикалық өлең жолдары музыкаға қойылып, қазір әндетіліп жүр.

Поэзиядағы алғашқы қадамдары

Ақынның тұңғыш өлеңдері “Қырман басында”, “Қойшы бала — Әкітай” ауданындағы “Советтік шекара” газетінде жарияланды (1949). “Інімнің ойы”, “Шебер” өлеңдері “Жастық жыры” атты жинаққа енді (1951). Алғаш Мұқағали талантын бағалаған Ә.Тәжібаев: “Өзіңнен де жігерлілеу, оттылау жас жеткіншек жеткенде, мақтанбасқа бола ма?!” деген еді.

Шығармалары мен аудармалары

Мұқағали Мақатаевтың суреті бейнеленген пошта маркасы, 2006 жыл

Мұқағалидің “Қарлығашым, келдің бе?”, “Дариға жүрек” (1972 ж.), “Аққулар ұйықтағанда”, “Шуағым менің” (1975 ж.), “Соғады жүрек”, “Шолпан”, “Жырлайды жүрек”, “Өмір-өзен”, “Өмір-дастан” және т.б. жыр жинақтары, сондай-ақ, “Қош, махаббат!” (1988 ж.) атты прозалық кітабы да бар. Біршама өлеңдеріне ән жазылды. Өзін аудармашылық қырынан да сынап көрген Мұқағали Дантениң “Құдіретті комедиясының” “Тамұқ” деген бөлімін (1971 ж.), Шекспирдің “Сонеттерін” (1970 ж.), Уолт Уитменнің өлеңдерін (1969 ж.) қазақ тіліне аударды.

Ақынның көзі тірісінде 3 аударма кітабы [У.Уитмен, “Шөп жапырақтары” (1969); У.Шекспир, “Сонеттер” (1970); Д.Алигерья, “Құдіретті комедиясының” “Тамұқ” бөлімі (1971)], 8 жыр жинағы [“Ильич” (1964), “Армысыңдар, достар” (1966), “Қарлығашым, келдің бе?” (1968), “Мавр” (1970), “Дариға-жүрек” (1972), “Аққулар ұйықтағанда” (1974), “Шуағым менің” (1975), “Өмірдастан” (1976)] жарық көрді. У.Уитмен, У.Шекспир, Н.Тихонов, Р.Бернс, Ф.Ансари, А.Акопян, А.Исаакян, Е.Евтушенко, Ф.Моргуннің бірнеше өлеңдерін аударды. Ю.А. Александров, М.М. Курганцев тәржімалаған ақын өлеңдері “Зов души” деген атпен орыс тілінде басылып шықты

Қазақ жырының қара нары

Мұқағалидің “Ильич”, “Ақ қайың әні”, “Ару-ана”, “Мавр”, “Аққулар ұйықтағанда”, “Қырандастар, қош болыңдар”, “Чили-шуағым менің”, “Шекарада”, “Большевиктер”, “Өмірдастан”, “Арман”, “Шолпан”, “Досыма хат”, “Алтай-Атырау”, “Отаным, саған айтам”, “Райымбек! Райымбек!”, “Қашқын”, “Жер үстінен репортаж”, “Моцарт. Жан азасы” атты поэма-толғаулары бар. 650-ден астам лирикалық өлеңдерінде адам өмірінің мәні, әсемдік пен сұлулық, тазалық, ерлік, елдік, туған жер турасында терең толғаған. Ақын өмірінің соңғы кезеңінде жазған “Моцарт. Жан азасы” реквиемі пәлсапалық мазмұны, психологиялық тіні өзгеше туынды. “Табыт үні”, “Халық үні”, “Жесірлер үні”, “Бесік жыры” аталатын 4 бөлімді туындының әрбір бөлімінде бірде табыт, бірде жесір-Ана, бірде Жер-Бесік атынан Өмір мен өлім туралы философиялық пайымдаулар айтылған. Ақын Моцарт тағдырын тілге тиек ете отырып, өмір туралы өз жанының оптимистік рухын, әрбір адамның жан түкпіріндегі арман-әнін жеткізеді. Ақын қай тақырыпта жазса да жалған сезім, жылтырақ сөзге әуес болмады, ол туралы: “Мен жырламаймын, Сырласамын. Сыры бір замандаспен мұндасамын. Көгендеп жыр қосағын, Келмейді жыр жасағым” немесе “Тіпті де мен емес-ті “Мен” дегенім... Өзгенің жаны-сырын ұғу үшін, Өзімді зерттегенді жөн көремін” дейді. Мұқағали шығармашылығының тіні “өзін-өзі” зерттеуден тұрады. Мұқағалидің медитативті лирикасындағы лирик. Мен — өзін-өзі іздеген, өмір мен өлім, адам мен қоғам, ғаламнан үйлесімділік іздеп шарқ ұрған, толассыз ізденістегі пәлсапашыл Мен. Мұқағалидің шығармаларында философиялық тереңдік, адамның психологиялық жан күйзелісін суреттеу, медитация басым. “Өмірдастан” атты топтамалы толғауында жесір жеңге (Дариға) образы арқылы тылдағы халық өмірі мен адамдық, азаматтық, адалдық, ар-намыс, рух пен нәпсі

арасындағы толассыз күрес психол. шиеленіс арқылы шебер жеткізілген. Мұқағалидің шеберлігі өзі өмірден көрген-білгенін көңіл елегінен өткізе терең жеткізуінде. Имандылық, ислам діні турасында “Я, Жаратушы Аллам”, “Сатқан емен”, “Дін-ғылымның анасы”, “Я, Алла”, “Бүкіл дүние мұсылмандарына хат”, “Адам қайдан жаралған”, “Жүрек арызы”, “Күн батты, міне, кеш кірді”, “Не керек, осы, адамға”, т.б. өлеңдер жазды. “Сатқан емен, сатпайтын дінімді мен”, “Мұхаммедтің үмбеті-мұсылманмын”, “Сайтанның да, күнәсіз періштенің, Бал мен уын талғамай неге ішкенмін. Періштенің қайғысын бөліспедім, Сайтанменен болса да келіспедім” секілді жыр жолдарында адам табиғатына сай тартыс, пенденің жан тылсымындағы жұмбақ қақтығыстар көрініс тапқан. Ол әсіресе тауды, қазақ ауылын көп жырлайды (“Тауда өстім”, “Тау бір аңыз”, т.б.). “Өлмесін деп берген ғой тауды маған, Мен күңіренсем, күрсініп тау жылаған”. Ол қазақ өлеңін мазмұн, пішін жағынан түрлентті. “Қазақтың қара өлеңі күдіретім, онда бір сұмдық сыр бар естілмеген” дейді ақын. Мұқағали дәстүршіл ақын, ол өлеңге интонация, инверсия, мазмұн тұрғысынан жаңалық енгізді. Мұқағалидің поэзиясы ұлттық характерімен, мінезімен ерекшеленеді: “Су сұрасам, сүт берген, айран берген, Қартайып қалыпсың-ау, қайран жеңгем”. Ақын өлеңге ерекше кие деп қарап, Музаға табынған: “О, Муза, маған алыс сөренді бер, ұайыптан кел де, мені демеп жібер”. Мұқағали адам жанының диалектикасына терең бойлап, оның болмысын шынайы бедерлейді (“Жапырақ жүрек-жас қайың”). Ол “Нағыз ақын алдымен ойшыл, философ болуы қажет. Поэзияда философ болу өзін қоршаған әлемді ұғыну, әр заттың мәнін білу, ақырына дейін “адам жанының инженері болып қалу” дегенді ұстанды (Күнделік, 10.2.1976). Ақынның шеберлігі өмірден өзін, өзінен өмірді көре білуінде. “Бүкіл менің жазғаным — бар-жоғы бір ғана бүтін поэма. Адамның өмірі мен өлімі, қасіреті мен қуанышы туралы поэма” дейді ақын. Мұқағалидің адамзат ғұмыры мен әлем сырын жыр еткен лирикасы қазақ әдебиетіне қомақты мұра боп енді. Мұқағали поэзия жанрында ғана емес, проза, драма, сын саласында да қалам тартты. Қаламгердің “Қош, махаббат” жинағына (1988) әр жылдары жазылған “Құлпытас”, “Марусяның тауы”, “Өзгермепті”, “Әже”, әңгімелері, “Қос қарлығаш”, “Жыл құстары” повестері мен “Қош, махаббат” пьесасы, бірнеше сыни еңбектері енген. “Рух және сезім”, “Сезім найзағайы”, “1969 жылғы қазақ поэзиясы” атты әдеби сын еңбектерінде О.Сүлейменов, М.Әлімбаев, Қ.Мырзалиев, Ж.Нәжімеденов, С.Мәуленов, т.б. шығармаларына талдау жасап, өнер, поэзия туралы ой толғайды.

Поэзия падишасы

Мұқағали – өзіне дейінгі өлең өру мен жыр сомдаудағы қазақ халқының ұлттық мектептері мен дәстүрлерін жалғап қана қоймай, оны жан-жақты дамытқан, тереңдеткен, қазақтың өлең-сөзін жаңа заңғарларға көтерген, жаңа кеңістіктерге алып шыққан жиырмасыншы ғасырдың санаулы саңлақтарының бірі, ақынның өз сөзімен айтқанда:

*«...Ақынмын деп қалай мен айта аламын,
Халқымның өз айтқанын қайталадым.*

*Күні киген қазақтың қара өлеңін,
Шекпен жауып өзіне қайтарамын, –
деген ерен жырдың жаратушысы, Ұлы тұлға, Ұлы ақын.
Поэзия!*

*Менімен егіз бе едің
Сен мені сезесің бе, неге іздедім?
Алауыртқан таңдардан сені іздедім,
Қарауытқан таулардан сені іздедім.
Сені іздедім кездескен адамдардан,
Бұлақтардан, бақтардан, алаңдардан.
Шырақтардан, оттардан, жалаулардан
Сені іздедім жоғалған замандардан...
... Сені іздедім.
Іздеймін тағат бар ма?
Сені маған егіз ғып жаратқан ба?»*

Осы өлең жолдарын оқыған кезде алып жырдың жаратылысын, жаңа қыры мен сипатын танығандай күй кешесіз... Ақын өзінің қысқа ғұмырында өзіне-өзі сенген. Ары таза, жаны мөлдір, жүрегі отты, рухы асқақ жырлары мен көркем дастандары сол сенімінің жемісі. Ақын жаңа ғасыр қақпасын ендікпей, еркін ашып, жаңа мыңжылдық айдынына шығып отыр.

Ақынның заты өлгенмен, аты өлмейді

Алматы қаласында дүниеден өтті. Негізгі жыр жинақтарын көзінің тірісінде жарыққа шығарды (“Мавр”, “Дариға-жүрек”, “Аққулар ұйықтағанда”, “Шуағым менің”). Дүниеден өтер алдын “Реквием” атты толғау-өлеңін жазды.

Шығармалары өзбек, қырғыз, т.б. тілдерге аударылған. Ақынның әдеби мұрасын зерттеуде 3 кандидаттық диссертация қорғалып К.Сейтова “Мұқағалидың ақындық мұрасы” (1991), К.Хамидуллаев “Мұқағалидың ақындық шеберлігі” (1993), тіл білімінде З.Қазанбаева “М. Мақатаев лирикасының грамматикалық ерекшеліктері”(1999)], шығармашылығы турасында 700-ге тарта еңбек (мақала, естелік-эссе, роман, поэма, өлең, т.б.) жазылған. Мұқағали қайтыс болғаннан кейін ҚР Жазушылар одағы Мұқағалидің атындағы әдеби сыйлық тағайындады (1985), оған ҚР Мемлекеттік сыйлық (1999), “Ғасыр ақыны” атағы берілді. 60 жылдық мерейтойы қарсаңында ақынның туған жерінде мұражайы ашылды. Алматыда ақын атында мектеп, көше және сол көше бойында Мұқағалиға арналған ескерткіш бар. Мұқағали өлеңдеріне Н.Тілендиев, Д.Рақышев, Ш.Қалдаяқов, І.Жақанов, А.Алтынбек Қоразбайұлы Қоразбаев, Т.Рахимов, М.Рүстемов, Т.Мұхамеджанов, Ө.Тінәлиев, Б.Оралұлы, Т.Досымов, т.б. сазгерлер ән жазды. 1985 жылы Қазақстан Жазушылары Одағының бастамасымен үздік әдеби шығарма авторларына М. Мақатаев атындағы сыйлық тағайындалды. Ал 2008 жылы М.Мақатаев атындағы жаңа сыйлық тағайындалды.

1999 жылы Мұқағалидың «Аманат» атты кітабы Мемлекеттік сыйлыққа ие болды (Абай атындағы Мемлекеттік сыйлық). 2011 жылы Мұқағали Мақатаевтың

80 жылдығы түрлі деңгейде аталып өтпек. Осы мерекеге орай "Ақын, туған күнінмен!" деген Асқаров Алимжан өлең арнаған.

Дариға – жүрек
(«Өмірдастан» поэмасынан)

1. Аққудай еді

Болған-ды менде бір жеңге,
Жылайтын еді бір демде,
Күлетін еді бір демде;
Күлетін еді күллі әлем,
Дариға жеңгем күлгенде;
Жас тамып жасыл бүрлерден:
Қарағай, терек, бүргеннен;
Жылайтын еді гүлдер де,
Дариға жылап жүргенде;
Ауыра қалып бір демде,
Айығушы еді бір демде.
Аққудай еді көлдегі».
Аққудай еді көлдегі...

Жолбарыс бақай-білегі,
Құлан жон жанның бірі еді;
Құлпыра соқса реңі,
Құтыра соқса жүрегі,
Қыранды құрдай іледі;
Қос уыс бұрым арқада,
Қос жылан болып жүреді;
Егіз шың тұрған кеудеде,
Еңістің жатыр сілемі;
Қос жанар бірден жалт етсе,
Жарқ етіп шыққан күн еді;
Дариға-жүрек кім еді?..
Даланың жалғыз гүлі еді,
Екеуі болса, бірі еді,
Біреуі болса, өзі еді;
Оны өзі де сезеді.
Дариға-жүрек кім еді?
Тасылмай қалған өзені,
Ашылмай қалған өзегі,
Келмей бір кеткен кезегі,
Керемет жанның өзі еді;
Айтылмай қалған сөз еді;

«Аққудай еді көлдегі,
Сұңқардай еді жердегі».
Айта да жүріп осы әнді,
Дариға-жүрек шөлдеді.
Санаттан жары келмеді.
Саятқа көңілін бөлмеді,
Сабырға сайтан ермеді;
Сайтанға ерік бермеді;
Дариға-жүрек шөлдеді,
Шөлдеді, бірақ өлмеді;
«Сұңқардай еді жердегі,
Ашылмай жүрген сыр еді,
Басылмай жүрген жыр еді;
Дариға-жүрек кім еді?
Дариға-жүрек мендегі!
«Сұңқардай еді жердегі,
Аққудай еді көлдегі»;
Дариға-жүрек шөлдеді.
Сап-салқын қоңыр кештерде,
Сайлардан самал ескенде,
Алыстан Ай кеп, шындардың,
Ақ сәлдесін шешкенде,
Керуен-бұлттар көшкенде,
Көңілден оттар өшкенде,
Аршал

Жазылар естеліктер мен туралы

«Мұқағали Мақатаев соңғы жылдарда өз үні, өз әуенімен қазақ поэзиясына кеп қосылған белгілі лирик ақындарымыздың бірі. Оның өлеңдері мен поэмалары тереңнен сыр тартар нәзіктігімен оқырман қауымның ілтифатына ие болды.

«Өмірдастан» атты бұл кітапқа ақынның өлеңдері мен поэмаларының ең тәуірлері іріктеліп алынды.»

Ұлы Мұқанның көзі тірісінде жарық көрген соңғы кітабы осындай алғысөзбен жарық көрген екен. «Өшеді өлең, немесе көшеді өлең» деп ақынның өзі болжағандай, Мұқағали жырлары уақыт көші алға жылжыған сайын қанатын кеңге жайып, биіктеп барады.

Бүгінде өлеңдері ең көп оқылатын ақын – Мұқағали Мақатаев. Мұны мен ешкім дауласпайды да! Күнделігінде Мұқаң: «Ей, безгелдектер, сендер емессіндер маған бата беретін. Жылдар өтеді, жаңа аурпа келеді, біздің әр қайсымыз да солар өз орнына қояды. Мен өзжайымда мынаны айтамын: мен – ХХІ ғасыр ұрпақтарының құрдасымын, бәлкім, одан әрідегі ұрпақтың туысымын да» деп жазыпты. Ақиық ақынның 80 жылдық мерейтойында іске асырылған игілікті істің бірі – «Мұқағали» журналының негізінде мақалалар жинақталып, үш томдық кітап жарық көрді. Оның бірінші томын да естеліктер, ал екінші томы түгелдей ғылыми зерттеулерге толы болса, үшінші томында Мұқағалиға арналған өлеңдер, арнаулар жазылды. «Жазылар естеліктер мен туралы...» деп ақынның өзі жырлағандай

Мұқағалидың көзін көріп, бірге жүргендер арасында бүгінде ақынның әр ісін аңыз қылып айтып, ақын жайлы естелік жазбағандары кемде-кем. Сол естеліктердің бірнешеуіне көзжүгіртсек...

Мұқаң «дәл қырықтың бесеуінде» «ұйықтап кетсем болғаны төсегімде» деп өлең жазып, «дәл қырықтың бесеуінде» ұйықтап кетті. Тұңғыш кітабі «Ильич» 1964 жылы жарық көрсе, көзі тірісінде жарық көрген соңғы кітабы «Өмірдастанға» 1976 жылдың 2 ақпанында басуға қол қойылыпты. Осы он екі жылдың аралығында оның он бір кітабы жарық көріпті: «Ильич», «Армысыңдар, достар!», «Қарлығашым, келдің бе?», «Мавр», «Шөп жапырақтары», «Сонеттер», «Құдіретті комедия», «Дарига-жүрек», «Аққулар ұйықтағанда», «Шуағым менің», «Өмірдастан». Бір қарағанда, бұл оған жасалған ғажап қамқорлық секілді. Өйткені, оның кітабы жыл сайын дерлік шығып тұрыпты. Кеңес заманында ондай жомарттық әркімге жасала бермегені белгілі. Алайда, солай бола тұра неге кейбіреулер Мұқаң тірісінде әркімдерден, үлкенді-кішілі бастықтардан қысым көрді, қолдау таппады дегенді қайта-қайта айта береді? Өйтіп айту үшін дәлел керек емес пе? Ал дәлел болмаса, ол не жалаға, не өсекке жатпай ма?

Бексұлтан Нұржекеұлы

Мені балаларымен қоса ұйықтатып тастапбары пөлең жазуға кірісетін. Осылайша таңды атыратын кездері де бар. Жұмекеңнің: «Мұқаңның шамы таңатқанша сөнбейді» деп әзілдейтіні де содан. Бір жазғанда өндіріп тастайтын.

Ал үлкен дүниелерге әбден әзірленіп болғансоң барып отыратын. «Ильич», «Райымбек, Райымбек», «Аққулар ұйықтағанда» поэмалары осылай туған. Мұндайда ұйқыны да тамақты да ұмытатын. Бізге беймәлім бір құдіреттің әсеріме, көзінде нұржайнап, жүзінде қанойнап алабұртып отыратын. Ертесіне жазған өлеңі ншабыттанып, мақтанып, шай үстінде еңәуелі маған оқып беретін. Сон соң үйде отыра алмай қанаттанып, Одақ жағына асығатын. Қайсы біреулердің осы күнгі айтып жүрген «Мұқаңқызып алып, бұрқыратып өлең жазады» дегені өтірік. Ішіп алып өлең жазушыма еді адам?! Тұнықсезім, тұмасезі мащыны жұтқан сайын лайланып, былғанбайма. Өз басым өмірімде Мұқаңның мұндай күйде өлең жазғанын көрген жоқпын.

Жары Лашын Әзімжанова

Мұқағали менімен танысқан кезінде 1955 жылы ауылда қазақ мектебінде орыс тілінен сабақ беретін мұғалім екен. Жасы жиырма бестерде. Темекі тартпайды, арақ ішпейді. Орыс тілін өздігінен меңгерген. Ауылда, ауданда, мектептер де кітапханалардың бәрін де оқып алған еді.

Сонда Лашынның інісі Мәскеуде жұмыс жасайды екен. Сол жігіттен арнайы Ресейден кітаптар алдырады екен. Мұқағали өзін өзі оқытып, өздігінен білім алған. Бір қызығы, Казгудың филология факультетіне түсіп, екі жылдан кейін ол жақтан шығып кеткен. Одан кейін ақын шет тілін білуі керек деп, неміс тіліне қызығып, шет тілдері институтына оқуға түскен.

Оны да солай тастап кеткен. Тіпті Мәскеудегі екі-ақ жыл оқытатын Горкий институтына түсіп, келесі жылы кетіп қалған екен. Өзінің күнделігін де жазадығой, «білімім орташа, бірақ жоғарыдан кем емес» деп. Ол расында да артық білген. Алла оған дарын берген.

Азаматтығын айтар болсақ, Мұқағали өте ашық мінезді, керемет адам болған. Ол өзінің жазғандарының дәрежесіндегі кісілерді өзіне дос деп есептейді. Сондай жағдайда жалғыздық көргенін байқаймыз. Ал қоғамдағы қарым-қатынасына келер болсақ, ол өте тілтапқыш, бір көргеннен сөйлесе кететін адам болатын. Достарына келер бослақ, Шәмілмен, Төлегенмен, Оспанханмен, Қадірмен, Тұманбайлар мен дос болдығой.

ОразақынАсқар

Әлі есімде, 1950 жылдың бас кезі. Мұқағали екеуміз Қазақ радиосында бірге жұмыс істедік. Мен – әншімін, ол – диктор. Біз секілді студенттер үшін бұл деген – үлкен олжа. Менің байқағаным, ол қашанда кеудесін тік ұстайтын. Көңіліне кір жасырмайды. Кімнің алдын да болса да пікірін ашық, әрі нық айтады. Бірақ шуағы мол. Әдемі қалжыңдайды. Тектілігі көрініп тұрады.

Әйтеуір өзіме деген сый-құрметінен басқа бөгде қылығын көрген емеспін. Талантты, өнерді өте жоғары бағалайтын.

БибігүлТөлегенова

70-жылдардың басында Мұқағали ақынмен алғаш рет дидакталастым. Жаңадан комсомол сыйлығыны иегері атанған кезім. Опера және балет театрында үлкен концерт болды. Соның арасында сусы нiшеiйiн деп, «Алматы» қонақ үйiндегi мейрамханаға кiрдiм. Ту сыртымнан «Бей, әншi бауырым, аман ба?» деген тұнық, үнi зор дауыс естiлдi. Қарасам, тұлғасы таудай болып Мұқағ өтiп барады. Өлеңiн iздеп жүрiп оқитын ақынға ұшып тұрып құрмет көрсеттiм. Ол кiсi де менi сыртымнан едәуi рбiледi екен. Ағалы-iнiлi болып, жарасқан қалыпта әңгiмелестiк. Танымы, бiлiмi бiрден жаныңды баурап алды.

НұрғалиНүсiпжанов

Мұқағали – қазақ поэзиясының ұзақ сағынып көрген асыл перзенттерiнiң бiрi. Ол – шын мәнiндегi ұлттық құбылыс... Ол халық болмысы мен бiте қайнасып кеткен ұлы тұлға. Ұлы құбылыс. Ұлы ақын. Мұқағалиы бар халық өлмейдi. Мұқағалиы бар әдебиет күннен-күнге жаңара, жасай бередi. Тiршiлiктiң тәттiлiгi мен ақиқаттың ащылығынан мейiрi қанғаниша дәм татқан қауымның өскелеңдiгi мен өмiршеңдiгi де осында. Мұқағали халқымен бiрг емәңгi өмiр сүредi.

ӘбiшКекiлбаев

Мұқағали Мақатаев – бiздiң замандағы гажайып ақындардың бiрi. Мақатаев атты алып ақындық жарқын жүзiне, миллион адам миллион түрлi пiкiр пайымдаса да, еш бiр кiреуке, көлеңке түспей келешекке қарай керуен түзеп, көше бермек.

Әбдiлдә Тәжiбаев

...АрамыздантымертекеткентамашаақынымызМұқағалиМақатаевтыңалғашқы қадамында-ақоныңаяқалысынанайрықша талант иесiекенiнәңғаруғаболатынедi. Аңғармаппыз...

Мұқаметжан Қаратаев

Қазiргi қазақ әдебиетi туралы сөз қозғасам, аузыма еңалды мен, аса iрi ақын Мұқағали Мақатаев түседi. Оның творчествосы мен көптен таныспын. Аудармалары дiттеген жерден шықпай жатса да, оның ақындық қуат деңгейi мен парасат өрiсi кiм-кiмдi болсын таңғалтпай қоймайды.

К.В.Скворцов

Мұқағали Мақатаев поэзиясы арқылы қазақ әдебиетінде өте жарқын, күшті де көрнекті жаңа бір дара тұлғалы ақын пайда болған екен-ау деп те айта аламын. Оның творчествосы біздің бойымызға қуаныш, мақтаныш, рухани күш-қуат құяды.

Михаил Курганцев

М.Мақатаев – адамдар арасындағы, өмірдегі, табиғаттағы жарастық пен келісімнің жыршысы. Оның... өлеңдері шын тебіреністен, шын ниабыттан, шын күйзеліс пен шын қуаныштан, шын сағыныштан туған.

Әбіш Кекілбаев

Қазақ жырының аспанындағы аз ғана жұлдыздардың арасынан сенің жұлдызың ды біз оңайтанушы едік. Сенің жұлдызың – ең шұғылалы, ең мейірімді жұлдыз.

Тұманбай Молдағалиев

Әдебиетті салынып жатқан ғаламат бір ғимарат, көк тіреген күмбез, сұлулық сарайы деп есептесек, сен соның талантты тас қалаушыларының бірі едің.

Қадыр Мырзалиев

Мұқағали мұрасы, сұлулық үлгісі біздің бүгінгі игілігіміз ғана емес, Мұқағали мұрасы, маржан поэзиясы – болашақ ұрпақтардың да енісі, қастерлеп-қадірлейтін қазынасы.

Зейнолла Серікқалиев

Мұқағали Мақатаев – біздің замандағы ғажайып ақындардың бірі.

Мақатаев атты алып ақындық жарқын жүзіне, мылшып адам мылшып түрлі пікір пайымдаса да, ешбір кіреуке, көлеңке түспей келешекке қарай керуен түзеп, көме беріпек.

Әзірге Мамбетов

Қазіргі қазақ әдебиеті туралы сөз қозғасам, аузыма ең алдымен, аса ірі ақын Мұқағали Мақатаев түседі. Оның творчествосымен көптен таныспын. Аудармалары қиттеген жерден шықпай жатса да, оның ақындық қуат деңгейі мен парасат өрісі кім-кімді болсын таңғалтпай қоймайды.

А.В. Салғажов

...Аралыздан тым ерте кеткен
таланна ақылымыз Мұқағали
Мақатаевтың алашқы қадамында-ақ
оның аяқ алысынан айрықша талант
несі екенін аңғаруға болатын еді.
Аңғармаппыз...

Мұсағали Қаратаев

Мұқағали Мақатаев поэзиясы арқылы
қазақ әдебиетінде өте жарқын, көшті де
көрнекті жаңа бір дара тұлғалы ақын
пайда болған екен-ау деп те айта
аламын. Оның творчествосы біздің
бойымызға қуаныш, мақтаныш, рухани
күш - қуат құяды.

Мамыр Құрманқұлов

Шығармалары

1. Мақатаев М., Жыр кітабы : құдыретті жырдың құндағы / М. Мақатаев; ред.Қ.Түменбай, Асан Ж. - Алматы : Қазақпарат, 2011. - 624 б. - (Жыр кітабы)
2. Мақатаев Мұқағали, Аманат : жыр жинағы / М. Мақатаев; құраст. А. Алтай. - Алматы : Атамұра, 2002. - 304 б. - (Отырар кітапханасы)
3. Мақатаев Мұқағали, Есіңе мені алғайсың : өлеңдер / М. Мақатаев; Редакторы С. Рәсілов. - Алматы : ҚАЗАқпарат, 2018. - 400 б
4. Мақатаев Мұқағали, Тамаша айым - тамызым : өлеңдер / М. Мақатаев; Редакторы Ә. Оспан. - Алматы : ҚАЗАқпарат, 2016. - 348 б
5. Мақатаев Мұқағали, Үш бақытым : өлеңдер, поэмалар / М. Мақатаев; құраст. К. Сегізбай. - Алматы : Атамұра, 2014. - 192 б
6. Мақатаев Мұқағали, шығармалары : Өлеңдер поэмалар, аудармалар жаңа,балаларға арналған өлеңдер ,. 3- том / М. Мақатаев; Саршы Зәірбекова. - Алматы : Жалын, 2008ж. - 320бет
7. Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : Өлеңдер мен поэмалар / М. Мақатаев; Сарашысы Ұ.Зәуірбеква. - Алматы : Жалын, 2008. - 320бет
8. Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : өлеңдер поэмалар. Көп томдық: 3-ші том / М. Мақатаев; құраст. О. Асқар. - Алматы : Жалын, 2013 ж. - 320 б.
9. Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : аударма, хаттар, естеліктер. көп томдық: 5-ші том. / М. Мақатаев; құраст. Қ. Құрманғалиев. - Алматы : Жалын, 2013. - 320 б.
- 10.Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : аудармалар, күнделіктер, әңгімелер. Көп томдық: 4-ші том. / М. Мақатаев; құраст.О. Асқар. - Алматы : Жалын, 2013. - 320 б.
- 11.Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : Өлеңдері мен поэмалары. Көп томдық: 2-ші том. / М. Мақатаев; құраст. О. Асқар. - Алматы : Жалын, 2013. - 384 б.
- 12.Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : өлеңдері мен дастандары. Көп томдық: 1-ші том. / М. Мақатаев; құраст. Асқар О. - Алматы : Жалын, 2013. - 320 б.
- 13.Мақатаев М, Шығармалары : аударма,хаттар,естеліктер. том-5: көп томдық толық жинағы / М. Мақатаев; ред.Зәуірбекова Қ. - Алматы : Жалын, 2010 ж. - 320 б
- 14.Мақатаев Мұқағали, Аманат : жыр жинағы / М. Мақатаев; құраст. А. Алтай. - Алматы : Атамұра, 2002. - 304 б.
- 15.Мақатаев Мұқағали, Есіңе мені алғайсың : өлеңдер / М. Мақатаев; Редакторы С. Рәсілов. - Алматы : ҚАЗАқпарат, 2018. - 400 б
- 16.Мақатаев Мұқағали, Тамаша айым - тамызым : өлеңдер / М. Мақатаев; Редакторы Ә. Оспан. - Алматы : ҚАЗАқпарат, 2016. - 348 б
- 17.Мақатаев Мұқағали, Үш бақытым : өлеңдер, поэмалар / М. Мақатаев; құраст. К. Сегізбай. - Алматы : Атамұра, 2014. - 192 б

- 18.Мақатаев Мұқағали, шығармалары : Өлеңдер поэмалар, аудармалар жаңа,балаларға арналған өлеңдер ,. 3- том / М. Мақатаев; Саршы Зәірбекова. - Алматы : Жалын, 2008ж. - 320бет
- 19.Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : Өлеңдер мен поэмалар / М. Мақатаев; Сарашысы Ұ.Зәуірбеква. - Алматы : Жалын, 2008. - 320бет
- 20.Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : өлеңдер поэмалар. Көп томдық: 3-ші том / М. Мақатаев; құраст. О. Асқар. - Алматы : Жалын, 2013 ж. - 320 б.
- 21.Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : аударма, хаттар, естеліктер. көп томдық: 5-ші том. / М. Мақатаев; құраст. Қ. Құрманғалиев. - Алматы : Жалын, 2013. - 320 б. - (Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлері)
- 22.Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : аудармалар, күнделіктер, әңгімелер. Көп томдық: 4-ші том. / М. Мақатаев; құраст.О. Асқар. - Алматы : Жалын, 2013. - 320 б.
- 23.Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : Өлеңдері мен поэмалары. Көп томдық: 2-ші том. / М. Мақатаев; құраст. О. Асқар. - Алматы : Жалын, 2013. - 384 б.
- 24.Мақатаев Мұқағали, Шығармаларының толық жинағы : өлеңдері мен дастандары. Көп томдық: 1-ші том. / М. Мақатаев; құраст. Асқар О. - Алматы : Жалын, 2013. - 320 б.
- 25.Мақатаев М., Жыр кітабы : құдыретті жырдың құндағы / М. Мақатаев; ред.Қ.Түменбай, Асан Ж. - Алматы : Қазақпарат, 2011. - 624 б.

Мерзімді басылымдағы жариялымдар

- 26.Абусагитова Айгүл, Арнау : [өлең] : Мұқағали Мақатаевқа 85 жыл / А. Абусагитова//Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2016. - 12 ақпан. - Б. 12
- 27.Ақиық ақынның рухына арналды : [кітапханалық іс-шара]//Қостанай-Агро (Аймақ). - 2016. - 11 ақпан. - Б. 6
- 28.Ақырғы аманат немесе Мұқағалимен соңғы кездесу : [Еркін Ібітановтың ақын Мұқағали Мақатаевтан алған сұхбатты туралы] / Сұхбатты жазып алған Н. Құлабаев//Қостанай таңы. - 2019. - 8 ақпан. - Б. 7.
- 29.Алдабергенқызы Таңсұлу, "Көктемде туған жігіттер...", - деп жырлаған ақиық ақын Мұқағалидың күнделіктерін оқығанда : [9 ақпан - ақиық ақын Мұқағали Мақатаевтың туған күні] / Т. Алдабергенқызы//Түркістан. - 2019. - 7 ақпан. - Б. 8.
- 30.Аманжол Қорғанбек, Мәрт мұзарт : [өлең] / Қ. Аманжол//Егемен Қазақстан. - 2016. - 9 ақпан. - Б. 7.
- 31.Асқар Арнұр, "Мұқан тірі болса, не айтар еді?" : [Мақатаевтың шығармаларының бұрмалануы] / А. Асқар//Егемен Қазақстан. - 2018. - 23 мамыр. - Б. 10.

- 32.Әбділда Жұлдыз, Ақиық ақынның атаусыз қалған кезі жоқ !. : Мұқағали Мақатаев - 85 жаста / Ж. Әбділда//Ұлан. - 2016. - 16 ақпан. - Б. 14
- 33.Әжіғалиева Анар, Мұқағали - мәңгілік мұра : [ақын Мұқағали Мақатаев туралы : суреті бар] / А. Әжіғалиева//Торғай ("Сәлем" қосымшасы). - 2013. - 8 ақпан. - Б. 4.
- 34.Әкем әжесі Тиынды пір тұтушы еді - дейді Жұлдыз Мұқағалиұлы / әңгімелескен Қорғанбек Аманжол//Егемен Қазақстан. - 2015. - 7 ақпан. - Б. 5.
- 35.Әлімжанов Баянғали, Мұқағали Мақатаев пен Саға Әшімбаев : 1971-72 жылдардың бір күнінде бір үлкен кездесу болды. Нұрғиса Тілендиев, Мұқағали Мақатаев келді / Б. Әлімжанов//Қазақ әдебиеті. - 2017. - 10 ақпан. - Б. 19
- 36.Әнуарбек Әсел, "Қайтейің, тағдырын бер құралайдың..." : [М. Мақатаевтың 85 жылдық мерейтойына арналған поэзиялық өлеңдері] / Ә. Әнуарбек//Түркістан. - 2016. - 4 ақпан. - Б. 8
- 37.Бітай Маржан, Мұқағали атаға : [өлең] : Мұқағали Мақатаевқа 85 жыл / М. Бітай//Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2016. - 12 ақпан. - Б. 12
- 38.Дарменова, А., Сағынады Мұқанды сыздап жүрек : әдебиет әлемі / А. Дарменова//Мектептегі сыныптан тыс жұмыстар. - 2019. - № 2. - Б. 39-44.
- 39.Даутова Э.Б, Мен өмірдіжырлау үшін келгенмін : [ақын М. Мақатаевтың 80 жылдығына арналған кеш] / Э. Даутова//Мектептегі кітапхана. - 2011. - № 4. - 17- 18 б.
- 40.Досымханова Аягөз, Мұқағали Мақатаевқа ; Мама, сен мұнайма ; Ой.. : [өлеңдер] / А. Досымханова//Amankeldi araiy. - 2019. – 19 сәуір. – Б. 4.
- 41.Елмұратов Құрбанәлі, Қазақ өлеңін жаңа белеске көтерген : [әңгіме : суреті бар] / Қ. Елмұратов//Қостанай таңы. - 2013. - 15 ақпан. - Б. 6.
- 42.Еңсепова Гүлсім, Жадымда жарқын бейнесі : [Фариза Оңғарсынова жайлы] / Г. Еңсепова//Егемен Қазақстан. - 2018. - 8 наурыз. - Б. 5.
- 43.Есали Айнаш, "Мұқағали Мақатаев" энциклопедиясы жарыққа шықты / А. Есали//Егемен Қазақстан. - 2016. - 23 қараша. - Б. 14.
- 44.Есаман Хамит, Қара өлеңнің уәлиі : [ақын Мұқағали Мақатаев] / Х. Есаман//EGEMEN QAZAQSTAN. - 2020. – 10 ақпан. – Б. 9.
- 45.Есетова Жансая, Ақын ағаға : [ақын Мұқағали Мақатаев туралы] / Ж. Есетова//Қостанай таңы. - ("Қостанай ақшамы" танымдық-тағылымдық, көңілашар қосымшасы). - 2017. - 27 қазан. - Б. 12
- 46.Жақанов Илья, Шықпайды неге есімнен, осынау қайың мүсіні? : ["Ақ қайын" әннің тарихы] / И. Жақанов//Егемен Қазақстан. - 2016. - 11 наурыз. - Б. 7-8.
- 47.Жандыбаев Ғұсман, "Жүрегі оның жаартау" : Мұқағали Мақатаевтың шығармашылығы туралы сыр шерткен қаламгер Ж.Нұрғожаевтың жаңа кітабы осылай аталады : / Ғ. Жандыбаев//Ана тілі. - 2013. - 24-30 қазан. - Б. 9.

48. Жұмағалиұлы Ахмет, Жыр маржаны - Мұқағали мұрасы / А. Жұмағалиұлы//Түркістан. - 2017. - 16 ақпан. - Б. 12
49. Жұмағалиұлы Ахмет, Кеңсай: құлпытастағы жазулар / А. Жұмағалиұлы//Егемен Қазақстан. - 2016. - 30 шілде. - Б. 13
50. Жұмаділов Қабдеш, Шамырқанса шарт сынатын тектілер : [қазақтың ірі ақындары Мұқағали Мақатаев пен Қасым Аманжолов туралы естелік-эссе : суреттері бар] / Қ. Жұмаділов//Қазақ әдебиеті. - 2014. - 14 наурыз. - Б. 9,11.
51. Жұртбай Тұрсын, Сұңқардың самғауымен ән оздырған : [әнші, сазгер Тұрсынғазы Рахимов] / Т. Жұртбай//Егемен Қазақстан. - 2016. - 13 ақпан. - Б. 10.
52. Жүніс Ерлан, Мұқағали гуманизмнің бір сәті : [ақын М. Мақатаев туралы] / Е. Жүніс//EGEMEN QAZAQSTAN. - 2020. - 16 қараша. - Б. 16.
53. Жүрегінің түбіне кір жасырмай айтып кеті : [ақын М. Мақатаев туралы «Мұқағали» журналының бас редакторы Батық Мәжітұлымен сұхбат] / сұқбаттасқан Аслан Қанғожин//Қостанай таңы. - 2020. - 23 қазан. - Б. 8–9.
54. Зейнуллина Гүлфарида, "Ол - таусылмас мәңгілік жыр, есімін ұлықтайтын ұрпақ барда..." : [9 ақпан - Мұқағали Мақатаевтың туған күні] / Г. Зейнуллина//Ұлан. - 2015. - 3 ақпан. - Б. 7
55. Кеңшілікұлы Аманкелді, Мәңгілік сәулесі : [Мұқағали Мақатаевқа арналған сыр- естеліктер туралы] / А. Кеңшілікұлы//Жас Алаш. - 2011. - 28 шілде. - 4-5 бет
56. Күмісбаев Өтеген, Мұқағали, Мәскеу және махаббат : [ақиық ақын Мұқағали туралы] / Ө. Күмісбаев//Мәдениет. - 2015. - № 12. - Б. 47 - 48
57. Қаражанова Клара, Поэзиядағы хантәңірі : [9 ақпан - ақиық ақын Мұқағали Мақатаевтың туған күні] / К. Қаражанова//Бала тәрбиесі. - 2015. - № 2. - Б. 6 - 7
58. Қойшыбай Ибадат, Мұқағали ақын : [өлең] / И. Қойшыбай//Торғай. - 2013. - 8 наурыз. - Б. 7.
59. Қонысбай Кенже, Мұқағалиға арналған әбеби караоке : [Н. Островский ат. қалалық кітапханада] / К. Қонысбай//Қостанай таңы. - 2016. - 24 ақпан. - Б. 2
60. Құлбарақ Сәмен, Мұқағалиға құрмет : ["Мұқағали" журналы] / С. Құлбарақ//Қазақ әдебиеті. - 2017. - 21 шілде. - Б. 24
61. Құсайынова Айгүл, Мұқағали Мақатаев - Ақиық Ақын / А. Құсайынова//Мектептегі мерекелер. - 2016. - № 7. - Б. 30 - 31
62. Мақатаев Жұлдыз, Әкем әжесі тиынды пір тұтушы еді : [ақын Мұқағали Мақатаев туралы естелік] / Ж. Мақатаев; әңгімелескен Аманжолов Қорғанбек//Қазақстан әйелдері. - 2015. - № 4. - 56 - 57 б.
63. Мәжитұлы Батық, Мұқағали Қостанайға да ортақ : [ақын М. Мақатаев] / Б. Мәжитұлы//Қостанай таңы. - 2019. - 8 қазан. - Б. 8.
64. Мәжитұлы Батық, Мұқағалиға қойылған ең ғажайып ескерткіш : [ақын Мұқағали атындағы баспа журналы туралы : фотосурет бар] / Б. Мәжитұлы; сұхбаттасқан Мәди Алжанбай//Қазақ әдебиеті. - 2012. - 10 ақпан. - 10 б.
65. Мәмет Сүлеймен, Мұқағали музасының мәйегі : [Мұқағали Мақатаев шығармасы туралы] / С. Мәмет//Егемен Қазақстан. - 2016. - 9 ақпан. - Б. 7

66. Мәмет Сүлеймен, Мұқағали мұзасының мәйегі : [ақын Қадыр Әлімқұловтың жаңа кітабы туралы] / С. Мәмет//Егемен Қазақстан. - 2016. - 9 ақпан. - Б. 7.
67. Молдашев Болат, Мәңгі бақи жүректегі адамым Ақиық ақын Мұқағали Мақатаевқа : [ақын Мұқағали Мақатаевқа] / Б. Молдашев//Арқалық хабары. - 2019. - 8 ақпан. - Б. 4
68. Мулдағалиева Гүлбаршын Серікқызы, Есіңе мені алғайсың : [мектептегі іс-шара] / Г.С. Мулдағалиева//Мектептегі мерекелер. - 2015. - № 9. - 36 - 37 б.
69. Мұқағали және Фариза : [қазақтың белгілі ақыны Мұқағали Мақатаевтың шығармашылығы туралы]//Егемен Қазақстан. - 2013. - 24 қаңтар. - Б. 6.
70. Мұқағали Мақатаевтың туғанына 88 жыл : латынша оқы!//Мөлдір бұлақ. - 2019. - № 2. - Б. 22.
71. Мұқанова Роза, Мұқағали : (әңгіме) : (Ықшамдалған) / Р. Мұқанова//Қостанай таңы. - 2016. - 25 наурыз. - Б. 9
72. Мұсабаев Хамитбек, Мұқағалидың батасы : [ақын Мұқағали Мақатаев] / Х. Мұсабаев//Қостанай таңы. - 2019. - 26 сәуір. - Б. 5.
73. Мұсабаев Хамитбек, Мұқанның батасы : [ақын Мұқағали Мақатаев туралы] / Х. Мұсабаев//Аманкелді ағайы. - 2019. - 15 ақпан. - Б. 7.
74. Нәжімеденов Жүмекен, Мұқағали Мақатаевтың қолжазба мұрасы хақында / Ж. Нәжімеденов//Қазақ әдебиеті. - 2018. - 10 тамыз. - Б. 9
75. Нәріков Айтқали, Арқалы ақын-ақ жайықта : [қазақ өлеңінің хас шебері Мұқағали Мақатаевтың жол сапары : суреті бар] / А. Нәріков//Қазақ әдебиеті. - 2009. - 21 тамыз. - 11 б.
76. Нұрахметов Серік, Тарпаң талант / С. Нұрахметов//Түркістан. - 2016. - 8 қыркүйек. - Б. 11
77. Нұрғожаев Жақыпжан, «Абай жаққан бір сәуле сөнбеу үшін» : немесе Абай мен Мұқағали арналары туралы аз ғана сөз / Ж. Нұрғожаев//EGEMEN QAZAQSTAN. - 2020. – 17 ақпан. – Б. 5.
78. Нұрғожаев Жақыпжан, Қазақтың әр үйінде Мұқағалидың рухы бар : "Мұқағали журналы" ЖШС-ның директоры, қаламгер, журналист Жақыпжан Нұрғожаевпен сұхбат / Ж. Нұрғожаев; сұхбаттасқан Динара Мыңжасарқызы//Түркістан. - 2016. - 5 мамыр. - Б. 10
79. Нұрғожаев Жақыпжан, Мұқағали, Әбіш және Асқар Сүлейменов : (естеліктер еске түскенде) / Ж. Нұрғожаев//Егемен Қазақстан. - 2016. - 10 ақпан. - Б. 7, 8.
80. Нұржеке-ұлы Бексұлтан, "Ал екінші бақытым - тілім менің" : [ақын Мұқағали Мақатаев шығармашылығы туралы] / Б. Нұржеке-ұлы//Қазақ әдебиеті. - 2019. - 12-18 сәуір. - Б. 8.
81. Нұржекеұлы Бексұлтан, "Ал екінші бақытым - тілім менің" : [ақын Мұқағали Мақатаевтың шығармашылығы туралы] / Б. Нұржекеұлы//Қазақ әдебиеті. - 2019. – 12–18 сәуір. – Б. 8.
82. Нұрлайым Батыр, Жүрек арызы : [ақын Мұқағали Мақатаевтың көркемдік әлемінен] / Б. Нұрлайым//Қазақ әдебиеті. - 2018. - 9 наурыз. - Б. 19

83. Нұрпейсова Ләззат, Сағынады ақынды, сыздап жүрек.. : [ақиық ақын Мұқағали Мақатаевтың 85 жылдық мерейтойына орай] / Л. Нұрпейсова//Мектептегі мерекелер. - 2016. - № 5. - Б. 16 - 17.
84. Нүсіп Алмас, Дүниенің қабағындағы "Дариға - жүрек" : [ақын Мұқағали Мақатаев туралы] / А. Нүсіп//Қазақ. - 2016. - 5 - 11 ақпан. - Б. 1, 4
85. Нысаналин Аян-Сейтхан, Шабыт шабандоздары: асқарлар алыстағанда айқындалады : [қос ақын Мұқағали Мақатаев пен Тоқаш Бердиярұлы туралы естелік] / А. Нысаналин//Қазақ. - 2016. - 8 сәуір. - Б. 5
86. Октябрь Арман, Мұқағалидың полиптих портреті : [суретші Нұрболат Ысқақовтың шығармалары] / А. Октябрь//Егемен Қазақстан. - 2018. - 13 қараша. - Б. 12.
87. Ораз Нұрғожа, Мұқағали поэзиясы және Мұқағалидің өзі : [дарынды ақын Мұқағали Мақатаевтың поэзиясы туралы] / Н. Ораз//Қостанай таңы. - 2011. - 18 қараша. - 8-9 б.
88. Оразақын Асқар, Мұқағали аңыз бен ақиқат : [9 ақпан - ақиық ақын Мұқағали Мақатаевтың туған күні суреттері бар] / А. Оразақын//Ұлан. - 2013. - № 5 ақпан. - 4 - б.
89. Оралбайұлы Өтеген, Аспантаудың ақиығы : Қазақ өлеңінің қасиеті мен өсиетін тең ұстап, төрге өздырған талантты тұлға Мұқағали Мақатаевтың ақындық болмысына қосымша жазбалар / Ө. Оралбайұлы//Егемен Қазақстан. - 2018. - 15 маусым. - Б. 10.
90. "...Пай, пай, өмір, өтесің-ау бір күні!" : (Мұқағали Мақатаев туралы естеліктерден) / Нариман Батанқызы [және т. б.]//Қостанай таңы. - 2018. - 17 тамыз. - Б. 7
91. Сағитова Гүлназым, Ақиық ақынға жыр - шашу / Г. Сағитова//Қостанай таңы. - 2016. - 16 ақпан. - Б. 5
92. "Сағымнан шәйі жамылған, Қырмызы тоты құстар-ай..." : Ақын Мұқағали Мақатаевтың көркемдік әлемінен / бетті дайындаған Айгүл Әмірбекова//Ана тілі. - 2014. - 20-26 қараша. - Б. 5
93. Сәрсенбай Қали, Сөз сәулесі : [Естелік әңгіме] / Қ. Сәрсенбай//Қазақ әдебиеті. - 2019. - 25-31 қаңтар. - Б. 8-9.
94. Серікқызы Мәдина, "Мен аңсаймын, сен-дағы аңса жаным..." : ақын Мұқағали Мақатаевтың өмірі мен шығармашылығы туралы] / М. Серікқызы//Қазақ әдебиеті. - 2019. - 8-14 ақпан. - Б. 6.
95. Темірханқызы Гүлшарат, "Жыр тұлпары - Мұқағали" : [ақиық ақын Мұқағали Мақатаевтың 85 жылдық мерейтойына орай] / Г. Темірханқызы//Мәдениет. - 2016. - № 4. - Б. 46
96. Тұрғынбайқызы М., "Болашағым, сен тұрсаң мен өлмеспін!"спін!" : [Үрпек ауылында Мұқағали Мақатаевтың туған күніне орай іс-шара өтті] / М. Тұрғынбайқызы//Аманкелді арайы. - 2017. - 17 ақпан. - Б. 5
97. Тұрсынәлі Тоқжан, Мұқағали - мәңгілік : [өлең] / Т. Тұрсынәлі//Жалын. - 2019. - № 3. - Б. 44.
98. Хан тәңірі! : [ән нотамен берілген] / өлеңі: Мұқағали Мақатаевтікі ; әні: Әлімжан Дәуітұлыныкі//Қазақ әдебиеті. - 2017. - 21 шілде . - Б.24

Ақынның мерзімді басылмдардағы жариялымдары:

- 99.Мақатаев М., Алтай-Атырау : (дастаннан үзінді) / М. Мақатаев//Қостанай таңы. - 2019. - 8 ақпан. - Б. 7.
- 100.Мақатаев Мұқағали, 1941 жыл. Ақпан : [өлең] / М. Мақатаев//Қазақ әдебиеті. - 2018. - 4-17 мамыр. - Б. 14
- 101.Мақатаев Мұқағали, Аңызға айналған ақын : [Мұқағали Мақатаев 80 жыл толуына орай] / М. Мақатаев//Балдырған. - 2011. - № 2. - Б. 6 - 7
- 102.Мақатаев Мұқағали, Жиі енеді : [өлеңдер] / М. Мақатаев//Қостанай таңы. - 2017. - 11 тамыз. - Б. 9
- 103.Мақатаев Мұқағали, Менің нәзік жанымды кім түсінері? : [ақын Мұқағали Мақатаевтың өлеңдерінен үзінді]; суреті бар / М. Мақатаев//Дала мен қала. - 2011. - 25 шілде. - 10 бет
- 104.Мақатаев Мұқағали, Моцарт «Жан азасы» : (реквием) / М. Мақатаев//Қазақ әдебиеті. - 2020. – 7 ақпан. – Б. 17.
- 105.Мақатаев Мұқағали, Отан туралы : [өлең] / М. Мақатаев//Егемен Қазақстан. - 2017. - 1 қараша. - Б. 4.
- 106.Мақатаев Мұқағали, Өзгермепті : (әңгіме) / М. Мақатаев//Қостанай таңы. - 2019. – 18 қазан. – Б. 9.
- 107.Мақатаев Мұқағали, Сәби болғым келеді : [өлең] / М. Мақатаев//Қазақ әдебиеті. - 2019. - 8-14 ақпан. - Б. 1.
- 108.Мақатаев Мұқағали, 1941 жыл. Ақпан : [өлең] / М. Мақатаев//Қазақ әдебиеті. - 2018. - 4-17 мамыр. - Б. 14
- 109.Мақатаев Мұқағали, Аңызға айналған ақын : [Мұқағали Мақатаев 80 жыл толуына орай] / М. Мақатаев//Балдырған. - 2011. - № 2. - Б. 6 - 7
- 110.Мақатаев Мұқағали, Жиі енеді : [өлеңдер] / М. Мақатаев//Қостанай таңы. - 2017. - 11 тамыз. - Б. 9
- 111.Мақатаев Мұқағали, Менің нәзік жанымды кім түсінері? : [ақын Мұқағали Мақатаевтың өлеңдерінен үзінді]; суреті бар / М. Мақатаев//Дала мен қала. - 2011. - 25 шілде. - 10 бет
- 112.Мақатаев Мұқағали, Моцарт «Жан азасы» : (реквием) / М. Мақатаев//Қазақ әдебиеті. - 2020. – 7 ақпан. – Б. 17.
- 113.Мақатаев Мұқағали, Отан туралы : [өлең] / М. Мақатаев//Егемен Қазақстан. - 2017. - 1 қараша. - Б. 4.
- 114.Мақатаев Мұқағали, Өзгермепті : (әңгіме) / М. Мақатаев//Қостанай таңы. - 2019. – 18 қазан. – Б. 9.
- 115.Мақатаев Мұқағали, Сәби болғым келеді : [өлең] / М. Мақатаев//Қазақ әдебиеті. - 2019. - 8-14 ақпан. - Б. 1.

*М. Мақатаевтың жары
Лашын Әзімжановамен*

М. Мақатаев отбасымен

М. Мақатаевтың інісі Тоқтарбай Мақатаев

*М. Мақатаев
замандастарымен*

*М. Мақатаев бір топ
жас жазушылармен
бірге*

*Ақынның ауылда орыс тілі пәнінің мұғалімі
болып жүрген кезінен естелік*

М. Мақатаевтың отбасылық суреттері

М. Мақатаев достарымен

Ақынның өлеңдері

Өмірдастан

жыр жинағы

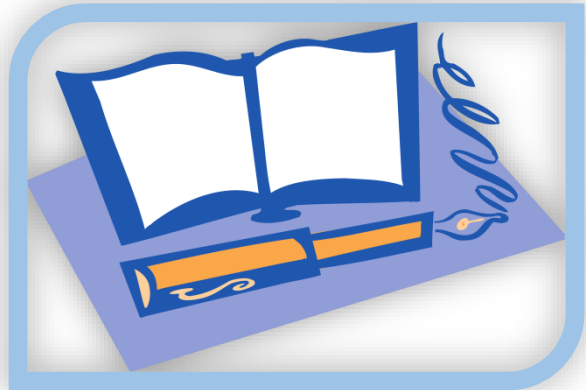
ӨМІРДАСТАН

I. БЕСІК БАЛАҒЫНДАҒЫ ЖЫЛАН

Қырық-отыз құрым үй Жиіктегі,
Қырқадағы орақта ниеттері.
Шешем бөлеп,
 ұйықтатып, бесігіммен,
Керегеге кетіпті сүйеп мені.

Кетіпті өзі жылғаға су алуға,
Сусап келер әкемді суаруға.
Әкем байғұс орақта болса керек,
Мұршасы жоқ күлуге, қуануға.

Есі-дертін екі ұлға кезек бөліп,
Кетсе керек әжем де тезек теріп.
Тойып алсам томпиып жатады екем.
Шамалы екен шешемді мезі еткенім.

Ине мұрты шаншылып танауында,
Өлденені мысық тұр қарауылдап,
... Оралып қара шұбар жылан жатыр,
Бас жақта, тал бесіктің балағында.

Зәре-құт жоқ, анамда сұр қалмаған,
Қарсы алдында аждаһа сұмандаған,
Басбармақтай басында сағат тілі,
Өтті-кетті дегендей жылмаңдаған.

Құрым үйдің құбыжық есік-тері,
Дәрмені жоқ алмапты шешіп мені.
Әжем үйге кіргенде, үнсіз ғана,
Әбжыланды нұсқапты бесіктегі.

Әжем келіп жүзімді байқап көрген,
Тірі ме деп басымды шайқап көрген,
Сусып түсіп сұмандап, шұбар тажал,
Ирелендеп, іргеде тайқап берген.

Қысып тұрып қысқышпен желкесінен,
Әжем оны алыпты жер төсінен.
Анама сүт әкел деп бұйырыпты.
Өңгімені доғарып келтесінен.

— Бұзықтың қамшысындай иректелген
Бұзық ит,
 сені не сор сүйреп келген?!
Тамыз, көне,
 сүтіңнен таңдайына,
Тажал неме бізге де үй деп келген.

Тұрыпты анам түсінбей мән-жайына,
Ысып-суып, зымырап қан бойына.
Дұшпанды әжем есен-сау жолға сапты,
Ақ тамызып жауымның таңдайына.

Жар салып жасалмапты тойым анық,
Ағайын шабылмапты қойын алып,
Уыз емген бұзаудай жатсам керек,
Уызына шешемнің тойып алып.

Тал бесігім қорғаныш болып маған,
Жатсам керек, сірәда, қорықпағам.
Қошан-тірлік айналам дүние екен,
Құрымаған, немесе молықпаған.

Жатса, тұрса жармасып жерге үңіле,
Өз тірлігін күйттепті ел де міне.
Сірә, бір жан білмеймін, қуанды ма?
Бір қазақтың өмірге келгеніне.

(Неге керек қуансын, қуанбасын!
Қазақ жұрты өйтеуір суалмасын!)
... Шешем менің жылғадаң қайтсын үйге,
Апыл-ғұпыл, асығып су алғасын.

Асығыпты, ешнеге бұрылмапты,
Өлденеден жүрегі суылдапты.
Құлағына әлдекім сыбырлапты,
Әлде біреу мен болып шырылдапты.

Үйге келсе,
қаперсіз жатыр екем,
Шошырлықтай нәрсе жоқ заты бөтен.
Қайта бүркеп бесікті қойыпты да,
Қаннен-қапер, қатерден қапыл екен.

Бірдеме деп, күбірлеп, ырымдапты,
Тіршілігін жалғапты, бұрылмапты;
Жүк үстінде, сол сәтте ала мысық,
Үдірейе, бесікке, бырылдапты.

—Өлтірмегін,
Көтерме құнын босқа,
Ол шаққан жоқ,
жытуын, қуын, шошқа!
Ұйықта ботам,
өзің көп тиіспесең,
Жылан деген төкпейді уын босқа.

Мен жатыппын есен-сау бесігімде,
Алда болып аларым, несібім де.
Титтей-титтей қырық күн сығалапты,
Қырық жамау құрым үй тесігінде.

Әлде сақтап періштем қақты ма екен?!
Әлде қорғап мысығым жатты ма екен?!
Әлде менің дұшпаным өзі қорқып,
Менен келіп қорғаныш тапты ма екен?!

Неге менің үйіме төте кірді?!
Бесігіме неліктен көтерілді?!
Неге мені шақпады?!
Сезді ме әлде!
Мен өзіне жау емес екенімді.

Жақын болса жауым кеп, сүйінер ем,
Жауым болса жақыным, күйінер ем;
Кім екенін білмеймін, түсімде мен,
Қара шұбар жыланды жиі көрем.

Сақта мені салқын тау, жұпар далам?!
Ұлы тістер бар шығар мұқалмаған..
Екінші рет білмеймін не боларын,
Төінші рет, өйтеуір жұта алмаған..

II. АЛДЫМЕН КӨРГЕНІМ – АСПАН

Кешірсін мені Жер – Ана,
Жер – Ана – мәңгі жөргегім,
Көк аспан,

тұңғық көк аспан –
көзімді ашып көргенім.
Өкеткен де іліп сол Аспан,
әжемнің құрған өрмегін.
Тек Аспан – менің арманым,
Тек Аспан – менің өрмегім.

(Шалқамнан бөлеп үйреткен)
Жатырмын міне шалқамнан.
Аспанды көр деп,
Жер өзі,
кетерді арқамнан.
Шаршайды бір сәт жанарым,
сүрініп сонау тауларға,
өте алмай алып қалқаннан.

Қалқанға барып, көкжиек,
салбырап тұрып құлайды;
— Аспанның шеті сол ма? – деп,
абдырап сөби сұрайды.
Өлек боп әже жатқаны,
Өуелі атап құдайды:

... Аспанның шеті болмайды,
болмайды, балам, о несі!?
Қалқалап тұрған, көрдің бе?
Таулардың сонау төбесі.
— Әрі қарай тағы аспан ба?
— Мыжыма балам, өсесің,
өскен соң өзің көресің.

Көнбеймін,
және қараймын,
Алыста жатыр мұнартып,
көк айдын, бірде ақ айдын,
Тағы да таулар-қалқандар,
Аспанның шеті құлай кеп,
таусылғанға санаймын.

Тамаша!
Дәл сол жерде, оңаша,
Тағы да аспан бар ма екен,
Өз көзіңмен қарасаң!

Көкжиек!
Жұмбақ көкжиек!
Әр жағың маған белгісіз,
Әлде бір жатқан түнек пе,
тірі адам шыдап көргісіз?
Әлде бір аспан бар ма екен,
Менікінеде бергісіз?
Белгісіз маған белгісіз.

Өз үйім ғой – Жер менің,
Алдымен Аспан – көргенім.
Айды,
Күнді,
Жұлдызды –
сонан соң барып көргемін.

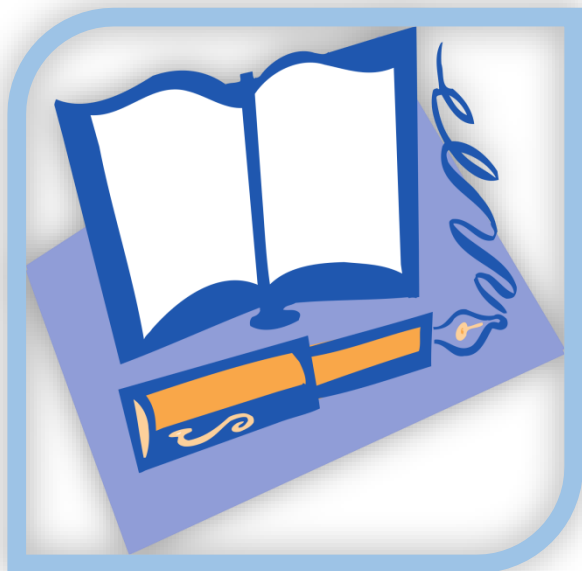
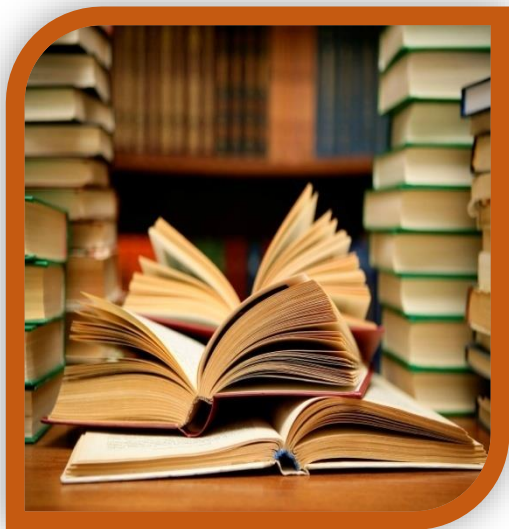
Алдымен аспан – көргенім,
сонан соң барып таныдым.
бұлттардың қаптап өргенін,
ағызып өткен селдерін,
селдерден кейін, аспаннан,
әжемнің көрдім өрмегін.

Аспаннан түнді таныдым,
аспаннан таңды таныдым,
Таныдым түннің түнегін,
Таныдым күннің жарығын.
Аспаннан саулап тұратын,
түйірі ме әлде бидайдың,
түйірі ме әлде тарының?

Желпініп алып,
бір сәтте,
желікпе бұлттар тарайтын,
Тойымсыз біздің томпақ жер,
томсарып көкке қарайтын.
Көкжиек және көлбей кеп,
көлеңке тауға жанайтын.

Жанарына жас тұнып,
Жалғызсырап көлдер де,
Аспанға қарап жататын,
Қайтқанда құстар, келгенде.
Айдында шабақ шоршитын,
аспандағы айды көргенде.
аспандағы сөуле төнгенде.
Аспанға қарап суығам,
Аспанға қарап жылығам,
«Аспанның асты кең» дейді, —
(Үсті кең, солай ұғынам)
Апырау, мұнда не сыр бар?!
Майлыаяқ біздің қамықса,
аспанға қарап ұлыған.

Аспанға қарап келді адам,
аспанға қарап кетті адам,
Шынымен аспан шексіз бе?!
Белгісіз осы тек маған.

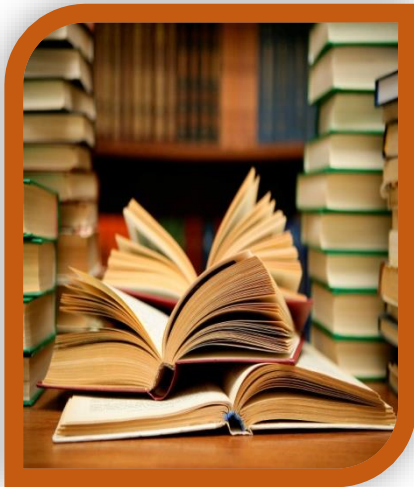
Көкжиек таумен сүйісіп,
көрінбей жатса әр жағы,
Аспанның біткен жері сол,
аспан жоқ әрі деп қалам.

Құнысқан құрым үйімде,
жаттым-ау, талай шалқалап,
Белгісіз маған өуе-аспан,
белгісіз маған шартарап.
Майыстырып уығын,
желпініп алып, құрым үй,
Аспанымды, аядай,
тұратын еді арқалап.

Аядай менің Аспаным.
Төңкерілген төбемнен.
Алайда, сен шексізсің,
шетіне жетпей келем мен.
Өзіңе қарап туыппын,
Өзіңе қарап өлем мен...

... Содан бері көрмедім, жолаушы аға,
Жолығысып шіркін-ай, қол алсақ-ау!..
Кезең асып, қайрылмай кетіп едің,
Сонау — сен, сонау — атың,
сонау — шанаң.

Баратқан ем, таппақ боп несібемді.
(Ағат айтсам, апшүмен, кешір енді...) Сен маған қайырылмай кеткенінде,
Есінде ме, ағасы, бесін еді.

Екі көзім — шұбар ат, сенде, менің
Өкпем кеуіп артыңнан терлегемін.
Әуре етейін деген бір әзілі деп,
Өзімді-өзім жұбатып, сенбегемін.

Панам ғой деп, төңірім жолықтырған,
Шырылдағам жолыңа болып құрбан.
Естімеуің даусымды мүмкін емес,
Себебі,
жел мен жақтан соғып тұрған.

Ақыры ғайып болды тарлан шұбар,
Тарлан шұбар — сендегі ардан шұбар.
Жарты қасық қазақтың қаның болса,
Құлағыңда дауысым қалған шығар.

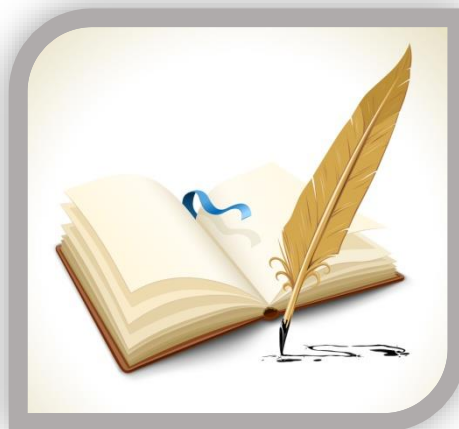
Сол кеткеннен, мол кеттің қарамадың,
Күн батты, қырға қарай жағаладым,
Жүріп келем, қадалып жүрегіме,
Шұбар аттың емшекті тағалары.

Батырсып, қайрат жиып, жортқан болам,
— Қайт! — дейді,
қаусы алдымнан соққан
боран.

Сонда, аға, сен қай жерде бара жаттың?
Шұбардың тұяғынан оқтар борап?!

Мен адастым таудың бір аңғарында,
Байыппенен бағдарлай алмадым да.
Еміс-еміс естимін иттің даусын.
Ендігі сол — үмітім, арманым да.

Болды ма аяз, білмеймін болмады ма,
Көңіл бөлген мен жоқпын ол жағына.
(Сен сонда шай да ішіп үлгердің-ау,
қалайын сенің қазақ болғаныңа...)

Қарамай қажығаным, тоңғаным,
Иттің даусы қай жақтан шықты екен деп,
Тың тыңдап, терім қатып, сорладым-ау.

Иттің де даусы тынды қырсыққанда,
Өлген бе бұ дүние, тұншыққан ба?!
Кешір, аға, мен сені аяғам жоқ,
Омбы қарға бір түсіп, бір шыққанда...

Бір сайдың тірелдім кеп тұйығына,
Аспан құлап барады иығыма,
Бетім ауған жақпенен безіп келем,
Түсіп алып қойлардың шиырына.

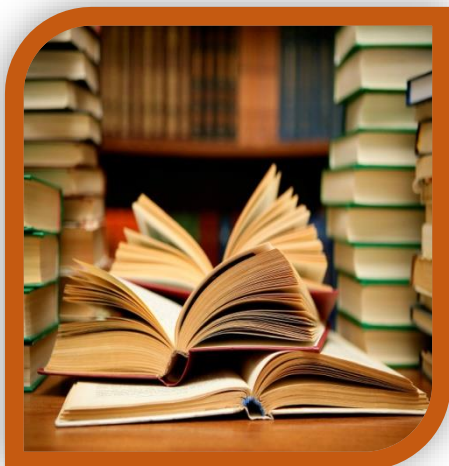
Жоқ, аға, мені өлсін деп жаратпаған,
Үміт тұр қарсы алдымда, қарап маған,
Шай ішіп, буы шығып, қыстау жатыр,
Мұржасына түтінін сабақтаған.

Төбеттер жүр қораны шыр айналып,
Тура тарттым, тұрмадым мың ойланып,
Қорқыныш та,

үрей де былай қалып,
Тақадым-ау қыстауға құлай барып.

Кісі алатын төбеттер қалай бөтен?
Несібемнен бұрылып, қалай кетем?!
Қорықпа, аға, есен-сау үйге де ендім,
Аш адамды ит-тағы аяйды екен...

Төрт-бес төбет қаппады, таламады,
Рақмет иттерге, бағалады.
Иттің тісі жүрекке дарымады.
Дарығаны — шұбар ат тағалары.

Үй иесі өзіңнен бөлек екен,
Бала десе, бәйік боп өледі екен.
Қайырымды қазаққа дөп келіпін,
Қазақ деген сен емес, бөлек екен.

Жауып жатыр тонын да, торқасын да,
Беріп жатыр етін де, сорпасын да.
Нағашымның қыстауын таппағанмен,
Әке-шешем отырмын ортасында.

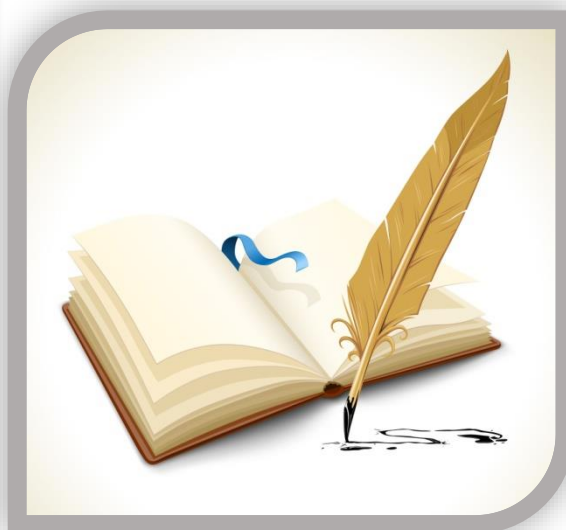
Сен туралы қартқа айттым, жолаушы аға,
Сені жақсы демеді ол оншама.
Әкеңнен, тәліміңнен түк қойған жоқ,
Ластанды сонау ат, сонау шанаң...

Қарт сенің біледі екен қылығыңды,
«Даярлап жүрмін, — деген, құрығымды»
Қан майданнан баласы оралғанда,
Қалайда үзем деген жұлыныңды.

Білмеймін бес бересі, аласыңды,
Қарт саған көрін төгіп, аласұрды.
«Ит болмаса, айтпай ма, бұл тауда жоқ,
Ол сенің біледі ғой нағашыңды».

Өткен күн — өткен із ғой басылады,
Көшкен бұлт — көңіл кірі, ашылады.
Бабам білмес қазақтың қара шалы,
Он бес күн каникулда асырады.

Қолқанат қып, қойын да бақтырмады,
Тоң аудартып, кетпен де шаптырмады.
Өзі әкеліп тастады ауылыма,
Өзіңе ұсап, өзекке лақтырмады.

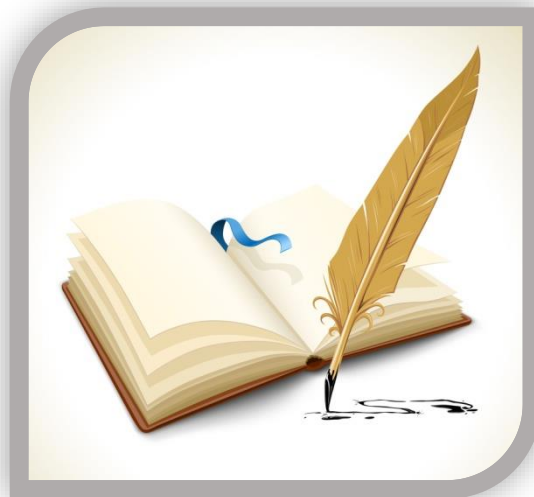

**Жетер енді,
Жел сөзді желпіді інің,
Жолаушы аға, барсың ба, мен тірімін.
Атын былғап, аман-сау жүрсің бе сен,
Қазақтың қасиетті кемпірінің!**

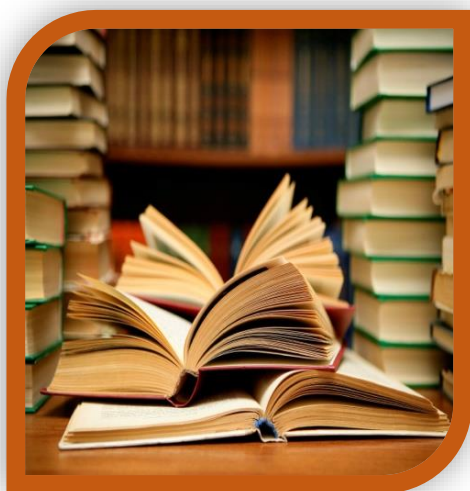
IV. ДАРИҒА-ЖҮРЕК

I. Аққудай еді...

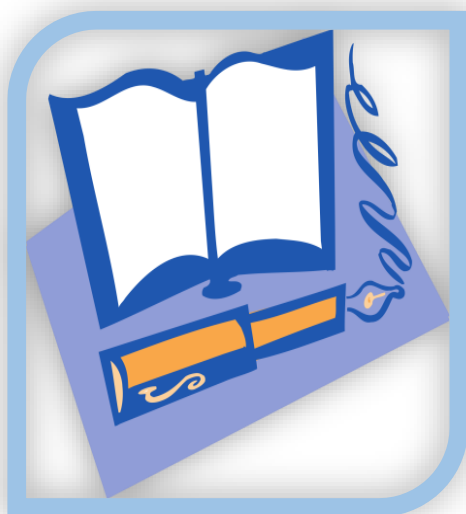
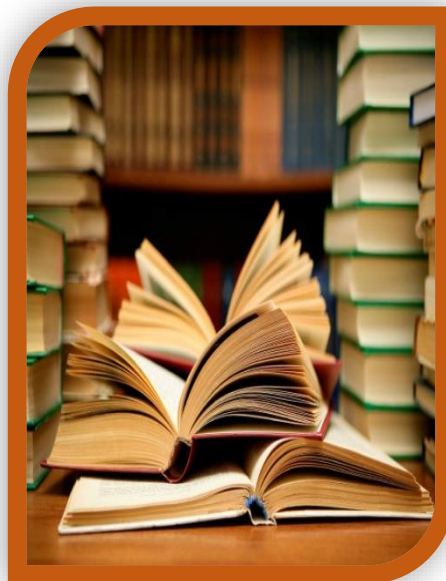
Болған-ды менде бір жеңге,
Жылайтын еді бірдемде,
Күлетін еді бірдемде;
Күлетін еді күллі әлем,
Дариға жеңгем күлгенде:
Жас тамып жасыл бүрлерден:
Қарағай, терек, бүргеннен;
Жылайтын еді гүлдер де,
Дариға жылап жүргенде;
Ауыра қалып бірдемде,
Айығушы еді бірдемде.
«Аққудай еді көлдегі,
Сұңқардай еді жердегі».
Айта да жүріп осы өнді,
Дариға-жүрек шөлдеді.
Санаттан жары келмеді.
Саятқа көңілін болмеді,
Сабырға сайтан ермеді:
Сайтанға ерік бермеді:
Дариға-жүрек шөлдеді,
Шөлдеді, бірақ өлмеді;
«Сұңқардай еді жердегі,
Аққудай еді көлдегі».
Аққудай еді көлдегі...

Жолбарыс бақай — білегі,
Құлан жон жанның бірі еді;
Құлпыра қалса реңі,
Құлпыра соқса жүрегі,
Қыранды құрдай іледі:
Қос уыс бұрым арқада,
Қос жылан болып жүреді;
Егіз шың тұрған кеудеде,
Еңістің жатыр сілемі:
Қос жанар бірден жалт етсе,
Жарқ етіп шыққан күн еді;
Дариға-жүрек кім еді?..
Даланың жалғыз гүлі еді,
Екеуі болса, бірі еді;
Біреуі болса, өзі еді;
(Оны өзі де сезеді.)
Дариға-жүрек кім еді?
Тасылмай қалған өзені,
Ашылмай қалған өзегі,
Келмей бір кеткен кезегі,
Керемет жанның өзі еді;
Айтылмай қалған сөз еді;
Ашылмай жүрген сыр еді,
Басылмай жүрген жыр еді;
Дариға-жүрек кім еді?
Дариға-жүрек мендегі!
«Сұңқардай еді жердегі,
Аққудай еді көлдегі»;
Дариға-жүрек шөлдеді,
Дариға-жүрек шөлдеді.
Сап-салқын қоңыр көштерде
Сайлардан самал ескенде.
Алыстан Ай кеп, шындарды
Ақ сәлдесін шешкенде,
Керуен-бұлттар көшкенде,

Көңілден оттар өшкенде,
 Аршалар күбірлескенде,
 Жан салар соның бөріне,
 Өн салар сонда бір үн бар;
 Тұрындар бөрің, тұрындар!
 Өнменен туып, бірге өлген.
 Атаңнан қалған ырым бар;
 Тұрындар, түгел тұрындар!
 Әуезге құлақ бұрындар,
 Әуелі сыртқа шығындар;
 Шығындар да, тынындар,
 Талықсып жеткен сол үнге,
 Толықсып біраз тұнындар;
 Аясында анау аршаның,
 Дариға отыр өн салып;
 Білдірмей өксіп, бір шалың,
 Бір шалың отыр тамсанып...
 Дариға отыр өн салып;
 Жер түбі кеткен жарларын,
 Жесірлер тұрсын қарсы алып,
 Жетімдер ұшсын жан салып,
 Дариға отыр өн салып,
 Өлі бір кешке жан салып;
 «Сұңқардай едім жердегі,
 Аққудай едім көлдегі...»
 Дариға-жүрек шөлдеді,
 Дариға-жүрек шөлдеді.
 Сапардан жары келмеді...
 Дариға отыр өн салып,
 Дариға солай отырсын,
 Жалғаннан жарын шақырсын;
 Керенау, дел-сал, ей, таулар,
 Күрсінбей неге жатырсың?
 Кейімей тұрсың, кең жайлау.
 Кең жайлау емес, татырсың!

Кеуіп бір қалған тақырсың!
 Кейімей тұрсың Ай да, сен,
 Ай емес, қара бақырсың!
 Қараңды суға батырсын!
 Күңірен таулар, күңірен.
 Күңірен жайлау, күңірен,
 Кеудеңнен жалын атылсын!
 Кірпігіңді қақшы, Айым,
 Көзіңнен жасың шапылсын.
 Дариға-жүрек басылсын,
 Көңілдің кірі ашылсын,
 Жасырсын, бөрің жасырсын,
 Шақырды жарын, келмеді,
 Белгісіз тірі-өлгені;
 Дариға-жүрек шөлдеді.
 Тау-дағы көңіл бөлмеді,
 Ай-дағы көңіл бөлмеді,
 Жайлау да көңіл бөлмеді;
 Қос басы — өлік көмгендей,
 Дариға оны көрмеді;
 «Сұңқардай едім жердегі,
 Аққудай едім көлдегі»,
 Дариға-жүрек шөлдеді,
 Дариға-жүрек шөлдеді.

АҚҚУЛАР ҰЙЫҚТАҒАНДА

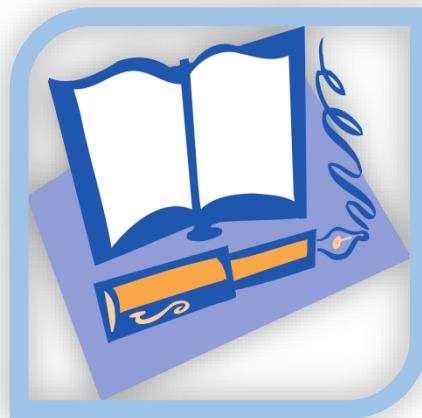
I

Өзен де жоқ сыймаған арнасына,
Жылға да жоқ даламен жалғасуға.
Тастан тұнған жаңбырдың тұнбасындай,
Қалай біткен мына көл тау басына?
Мөлдірейді, қарайды қарға, шыңға,
Жалғыздықтан жамандық бар ма, сірә.

Қанша ғасыр өтті екен, қанша заман?
Қанша ұрпақ кетті екен, қаншама адам?
Қанша шырша өсті екен, құлады екен,
Жетім көлге қараудан шаршамаған?
Жетім көлден су ішкен қанша марал,
Қанша киік қалды екен сай-салада?
Қанатынан үзіліп өн-самалы,
Қаншама аққу кетті екен – аңсаған өн?

Ортаймаған Жетімкөл, толмаған да,
Болған өмір ұқсайды болмағанға.
Сызат та жоқ бетінде, сызық та жоқ,
Айдынына аққуы қонбаған ба?!
Қызғыштары қиқулап, қорғағанда,
Сорлағанға ұқсайды, сорлағанға,
Шүрегейлер айдынын қорлағанда,
Көкқұтандар қанатын қомдағанда...

Беу, дүние-ай, аққулар оралғанда,
Жетісіп бір “Жетімкөл” қалушы еді-ау,
Тынушы еді-ау текселген қара орман да.
Таянғанда аққулар қонар маңға,
Басушы еді-ау байызын бар арман да!
Қанатынан аққудың балапандап,

Өн ұшатын сымпылдап таң атарда.
Сүйінші бер дегендей бір толықсып,
Сыбырлайтын Жетімкөл Алатауға.
Тына қалып бұлбұл да жаға талда,
Қарайтұғын айдынға – ақ отауға.
Таң мен күннің арасы таянғанда,
Таудың басы алаумен боялғанда,
Тірілетін таудағы бар тіршілік,
Қанатынан аққудың оянған ба?!

Көмейінде төтті үні былай қалып,
Жаға талда жас бұлбұл тұр ойланып.
Жетті аққулар,
Түгендеп Жетімкөлін,
Жағалауда ұшып жүр шыр айналып,
(Бірден көлге қонбайды құлай барып).
Сондайтұғын, аққулар сондайтұғын,
Асығыстық оларда болмайтұғын.
Қомағай көкқұтандар секілденіп,
Жалп беріп жағаға кеп қонбайтұғын.
Сондайтұғын, аққулар сондайтұғын,
Ақ мүсін айдынға кеп орнайтұғын.

Өлдилеп ақ төсінде бермей тыным,
Ақ айдын ақ мүсінін тербейтұғын.
Бұл көлге мылтық алған саятшы емес,
Тірі жан аяқ басып келмейтұғын.
Аққулар аман-есен қайтқанынша,
Суына Жетімкөлдiң шөлдейтұғын.
(Суымен сырқаттарын емдейтұғын.)

Ұрпақтан ұрпақ алып жалықпастан,
Сондай бір дәстүр бар-ды қалыптасқан.
Заманнан-заман өткен, жаңарған жұрт,

Қанатынан аққудың қонбаған ба?!
Қызғыштары қиқулап, қорғағанда,
Сорлағанға ұқсайды, сорлағанға,
Шүрегейлер айдынын қорлағанда,
Көкқұтандар қанатын қомдағанда...

Заманнан-заман өткен, жаңарған жұрт,
Сондай бір дәстүр бар-ды қалыптасқан.
Заманнан-заман өткен, жаңарған жұрт,

(Сүйінші бер дегендей бір толықсып,
Сыбырлайтын Жетімкөл Алатауға.
Тына қалып бұлбұл да жаға талда,
Қарайтұғын айдынға – ақ отауға.)

Аққуын айдын көлдің налытпастан,
Дәстүрін аттамаған, анық басқан.
Сондай бір дәстүр бар-ды жарық шашқан,
Бір ұрпақ бір ұрпаққа алып қашқан.

Қайсыбір қиын-қыстау ай, күндерде,
Шойырлытып түссе-дағы қайғым белге.
Алаңсыз аққуымды атпасын деп,
Жатқа да дастарқанды жайдым терге,
Аққулар ұйықтағанда айдын көлде...

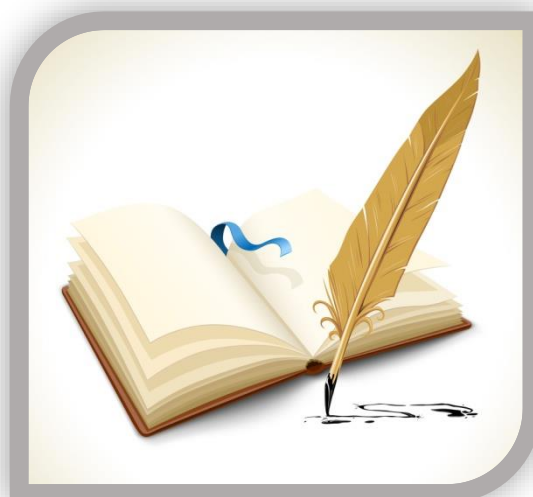
...Оралмады аққулар осы маңға,
Жылдар өтті, байғұстар шошыған ба?
Жетімкөл жетімсіреп қала берді,
Арман-ай, аққуымен қосылар ма?!

II

Бала жатыр төсекте албыраған,
Өке жатыр еденде қалжыраған.
Түн күзетіп ана отыр, қос жанары
Шарасыздан шаршаған жаудыраған,
Тауың анау – шымылдық салбыраған.

Биік барып жаралған жер бетінен,
Сол байырғы Жетімкөл келбетімен.
Айдынында аққулар ұйықтап жатыр,
Сайдан соққан самалмен тербетілген.
Жер бетінде тыныштық, көл бетінде,
Қауыштыты қара орман, көл де, түн де.

Бала жатыр төсекте күйіп-жанып,
Баласының ана отыр күйін бағып.
Қайдағы бір қатыгез сұрқай ойлар,
Миын қарып барады, миын қарып.

«Сарқытындай өлімнің қалған қарға,
Екеу болса, дүние-ай, арман бар ма!...»
Арагидік назарын аударады,
Төрт бүктеліп еденде қалған жарға.
Қауіптеніп түндерге, таңдарға да,
Үн шығармай, ішқұса зарлады ана.

«Маңа күндіз төуіп шал не деп кетті?!
Өлде өтірік, өлде шын, демеп кетті...
– Аққуменен баланы аластандар,
Деді-дағы жөйімен жөнep кетті!...»

– Тұрсаңшы

Таяу қалды таң атуға,
Неткен жансың, санасыз жаратылған?!
Манағы төуіп шалдың айтқан сөзі,
Ұмытылып кетті ме санатыңнан?!
...Айналайын аққудың қанатынан,
Қайтеміз, ол да адамға бола туған.

Жетімкөлге барып қайт таң жамылып,
Таң атқанша қалайда тауға ілік.
Біреулердің көзіне түсіп қалып,
Дүрліктірме жұртыңды, салма бүлік!
Кім білсін, мүмкін, бәрі жалған үміт...

– Апыр-ай, қалай барам, қалай барам?!
Атармын аққу құсты қалай ғана?!
Айдынның аққулары ұйықтағанда,
Өрген мал, өскен шырша абайлаған,
Барлығы қасиетке қарайлаған,
Оқ атам қасиетке қалай ғана?!
Бармаймын, бара алмаймын, қалай барам?!

МЫРІН КӨРІП ҚӨБЕТІП' МЫРІН КӨРІП'
ҚҰЙЫП' ҚІП КҮЛІЛІЗ СЛЫҚАУ ОҒЫП'
БҰЛЫСЫНЫП' БІН ОЛЫП КЛҰП' ҚӨРІП'
БҰЛ ЖҰЛЫП' ЛӨСЕККЕ КЛҰП-ЖӨНІП'

БҰЛЫСЫНЫП' ҚӨБЕ ШЫНЫҚЫП' КӨНІП' ҚӨБЕМ'!
ОК БІЛІМ КЕСНЕТКЕ КӨНІП' БІН'!
БҰЛЫП' КЕСНЕТКЕ КӨБӨРІП'!
ӨБІН ЖҰЛ' ӨСКЕН ШЫРША ӨБӨРІП'!
ҰЙЫНЫП' БІКІЛІП' ДҰРІКІЛІП'!
ҰБЫНЫП' БІКІЛ' КЛЫП' КӨНІП' БІН'!
– ҰЛЫП' БІЛ' КӨНІП' ҚӨБЕМ' КӨНІП' ҚӨБЕМ'!

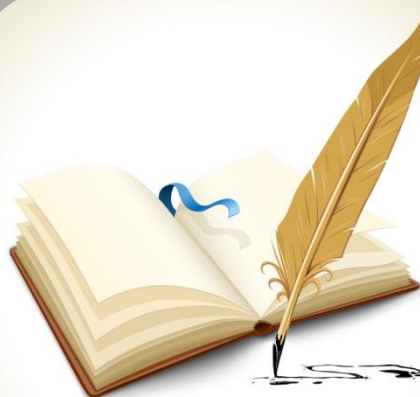
Адуынды жан екен алған жары:
 – Жалғыз ұлдан артық па, жалған бөрі!
 Балам өлсе, бақыттың керегі не?!
 Топан су басып кетсін қалғандарын.
 Перзент сұрап несіне армандадың?!
 Құрысын онсыз сенің жанған бағың!
 Мылтықты өкел!
 Атты ерте!
 Жалған бөрі!

...Оятып дүниені дел-сал қылып,
 Тамыздың таңы да атты тамсандырып,
 Сай-сайдан бошалаған бозала таң,
 Таудағы тіршілікке өн салдырып,
 Еміндіріп, еріксіз қарсы алдырып,
 Бұлбұлға дүниеге жар салдырып,
 Тамыздың таңы да атты тамсандырып.

Қасқа таң.
 Бұлбұл үні.
 Көл бетінде,
 Аққулар ұйықтап жатыр тербетіле.
 Бас бағып жағада отыр жалғыз ана,
 Таңданып төкаппар құс келбетіне.

Тығып ап түмсықтарын мамығына,
 Айдын-төсек аспанды жамылуда.
 Арша, шырша, жартастар жағадағы,
 Сұғынып бөрі көлге табынуда.
 Аласұрып, қан ойнап тамырында,
 Ана-жүрек тыпыршып, қабынуда,
 Не қыларын біле алмай жабығуда.

Асқар белден күн нұры шашырады,
 Шашырап, ол да көлге бас ұрады.

Құс аппақ, айдын аппақ, нұр да аппақ,
 Аппақ нұр аппақ нұрға қосылады.
 Көл – көкке, көк – көлге кеп асылады,
 Ұйқысы аққулардың ашылады.

Сұлулыққа сұқтанып, қашып әлі,
 Ана-жүрек солқ етіп басылады.

Қызғанып қызғыш байғұс шыр айналды,
 Абыржып ана-көңіл мың ойланды.
 Ғазиздің көзінде емес, көңілінде,
 Айдын көл астан-кестен лайланды.
 Дәстүр, ырым, жәйімен құдай қалды,
 Жалғыз ұлдан басқасы былай қалды.
 Айдынның аққуының орынынан,
 Көргендей, көзі тұнып, құмайларды.

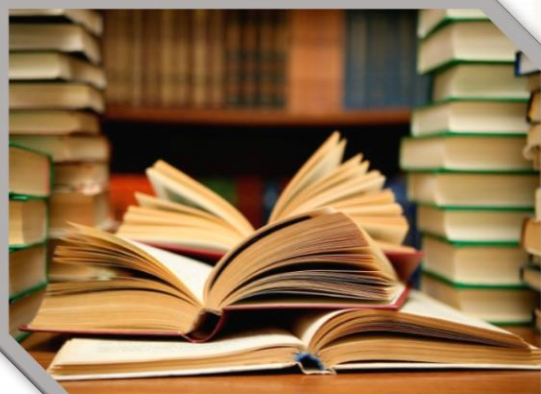
...Аққулар.

...Аққу-мойын, сүмбе-қанат,
 Алаңсыз тарануда күнге қарап.
 Айдынның еркелері, білмей тұрмын,
 Етермін тағдырыңды кімге аманат?!

Жаны сұлу ақ еркем, ары сұлу,
 Бір мамығы майысса ауырсынып,
 Тарақ етіп, түмсығын тарайды кеп,
 Тарайды кеп, тарайды қауырсынын,
 Құм тұрса да, бір түйір ауырсынып,
 Жаны сұлу ақ еркем, ары сұлу!

Ақ қанатын сабалап, асыр салып,
 Бірде суға сүңгиді басын малып.
 ...Ойнасыныпшы, ойнасын ерке құстар,
 Тыныштығын олардың қашырмалық.

Шашырап ол да көлге бас ұрады
 Шашырап ол да көлге бас ұрады

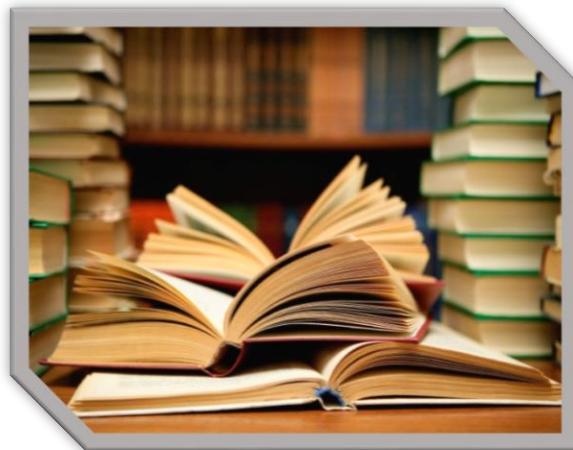
Алып аспан астына сыя алмай бір,
Айдын көлін аққулар қия алмай жүр.
Мөлдіреген Жетімкөл көкке қарап,
Мөлтілдеген көз жасын тыя алмай тұр,
Айдын көлін аққулар қия алмай жүр.

Сан айналып, сұңқылдап ұшты-дағы,
Сапар жолға мезгілсіз ұшты-дағы,
Бетін түзеп, батысқа бағыт алып,
Қарғыс атқан мекеннен түсті бөрі.

Тау жаңғыртып тамаша құстың өні,
Қош айтысып көлменен ұшты бөрі.
Көл бетінде көлбеңдеп жаралы аққу,
Ұша алмайды, ұшпақ боп күш қылады.

Сыңар қанат сынық құс байлауда тұр,
Тағы бірі айдында жайрап жатыр.
Қан аралас қалқыған мамығымен,
Жетімкөлдің толқыны ойнап жатыр.
...Қасиетке оқ атып, жойған пақыр,
Қалай алып кетерін біле алмастан,
Сүле-сопа жағада ойлауда құр.

Жетімкөлден сөн кетті мана тұнған,
Аққу кетті, өн кетті қанатында.
Асқар-асқар таулардан асып өрі,
Шың-құздардың үн қалды қабатында.
Аққу өні естілмей қалатын ба?
Алатаудан үзілтіп Қаратауға,
Жаңғырығып жартастар таратуда...

Жетімкөлден сөн кетті мана тұнған...

III

Жетімкөлдің басында жылқы жатқан,
Дөңге шығып, қарт тұрған жылқы баққан.
«...Апыр-ай, бұл кім болды таңсәріде,
Көргенсіз, көл басында мылтық атқан?!
Құстардың зөре-құтын шырқыратқан,
Неғылған қаныпезер құлқы қатқан?!

Мылтықты атарлықтай көлге келіп,
Апыр-ай, жоқ еді ғой елде желік...»
Мылтық даусы, құстардың шулағаны,
Шыдамын алды қарттың, бермеді ерік.
«Бұл маңның адамы емес, сірә-дағы,
Білейін табайын да бір амалын.
Қаруы бар көззапқа құрықпенен,
Ұмтылса, қалай қайрат қыла аламын?!
Жөн болар алыс тұрып сұрағаным...»
...Аққу үркіп батысқа бет түзеген,
Қамшы басты атына, шыдамады.
Алыс тұрып, ақырды қыр басынан:
«Берекесін бұл жердің кім қашырған?...»
Өңім бе, түсім бе деп таңданады,
Көз алмай орамалды ұрғашыдан,
Көз алмай сүле-сопа тұлғасынан:

– Ей!
Кімсің?
Тірісің бе?
Жаның бар ма?
Аққуды неге атасың, арың бар ма?!
Тастағын қаруынды, келгін бері,
Келгін бері, кеуденде жаның барда!

...Байғұс әйел үн-түнсіз жылап тұрды,
Қарттың үні мең-зең ғып құлаққа ұрды,
Қолындағы мылтығын құлаштап кеп,
Бөгелмей Жетімкөлге лақтырды.

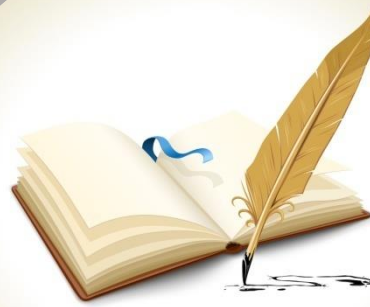
Қартқа қарай ақырын аяндады,
Қарусызға қарт келді, аябады.
...Көзінен – жас, көңілінен зар төгіліп,
Болған жөйтті келіні баяндады.

– Әй, балам!..
Болмайды ғой, болмайды ғой...
Қасиет кетті көлден, сорлады ғой,
Тәуіптің айтқанының бәрі өгірік,
Атқа мін, ауылға қайт, олжаны қой!..

Мін атқа, қайт ауылға, тағат қыл да,
...Білмеймін, сор аттың ба, бақ аттың ба?!
Аққуға кезеңерде ырым жасап,
Тым құрыса саусағыңды қанаттың ба?

– Әлек боп, арпалысып сор-қайғымен,
Жоқ, ата, жасамадым ондайды мен...
Жасымын естігенім бар-тын еді,
Әйтеуір, аққу атқан оңбайды деп...
– Солай, солай...
Аманат, бір құдайға...
Қай-қайдағы түседі құрғыр ойға...
...Ат басын шұрыл бұрып, тайып тұрды,
Қарт тастап нелер сұмдық сырды бойға.

Бері ұмыт: бақытың да, байлығың да,
Күлкі, шаттық, күйзелткен қайғы, мұң да.
Жетімкөл жетімсіреп қалып қойды,
Бір өлі, бір тірі аққу айдынында...

Бар өмірден көңілі шайлығуда,
Байғұс ана еркінен айрылуда.

Өлденеден сұм жүрек сескенеді,
Арагідік әлдене ес береді.
Табиғаттың, таудың да, аққудың да
Байғұсқа болмай қалды еш керегі.
Келеді ана, сезбейді ештеңені.

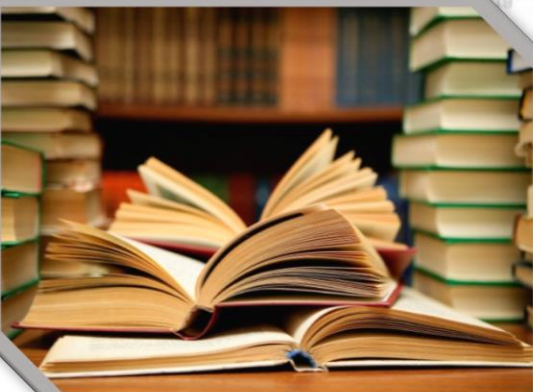
Бай ұмыт, әлсіз жатқан бала да ұмыт,
Қайтқан құстай алыстап барады үміт.
Көліменен қоштасқан аққу үні,
Құлағына келеді арагідік.

Өмір емес өмірі, қораштаған,
Байғұс ана тірліктен қалас қалған.
Келеді ана қарабет қарақшыдай,
Ел мен жерден біржола аласталған.
Аппақ нұрды көре алмай ақ аспаннан,
Түн-түнекте бейне бір адасқан жан.

...Абыр-сабыр үй маңы, дүрбелең-ді,
Алғаш ана абыржып, білмеген-ді.
Ат үстінен түсе алмай қатып қалды,
Білмейді қайда келді, кімге келді.

Өң бе, түс пе, әйтеуір таласуда,
Өлі менен тірінің арасында.

Отырғандай Жетімкөл жағасында,
Аққу жатыр көзінің шарасында.
Аунап түсіп атынан, үйіне енді,
Есіне алып ерін де, баласын да.
Өліп жатқан ұлына қарасын да,

Қалсын ана Жетімкөл жағасында,
Өлі менен тірінің арасында.

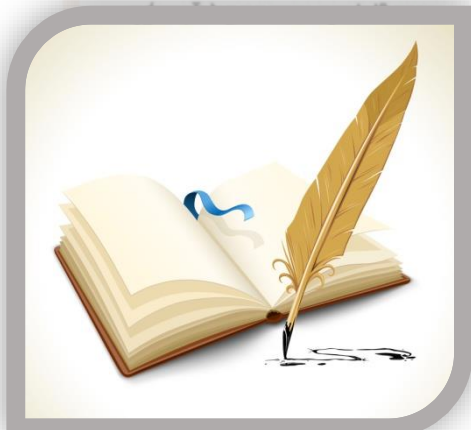
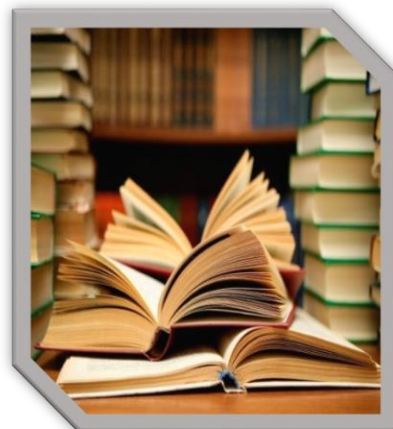
...Аппақ нұрмен шомылтып айналаны,
Ақ сәулемен айдынның ойнағаны,
Көз алдында...
Құлақтан кетер емес,
Таңда бұлбұл тамылжып сайрағаны,
Көз алдында аққудың жайрағаны.
Сыңар қанат, сынық құс жаралы аққу
Өлі аққудан кете алмай айналады.

Ақ төсек – аппақ айдын, аққу – бала,
Жаралы аққу секілді жаттың ба, ана?..
«...Мына жатқан Жетімкөл, мына аққуды
Өз қолыммен өлтірдім, аттым жаңа...

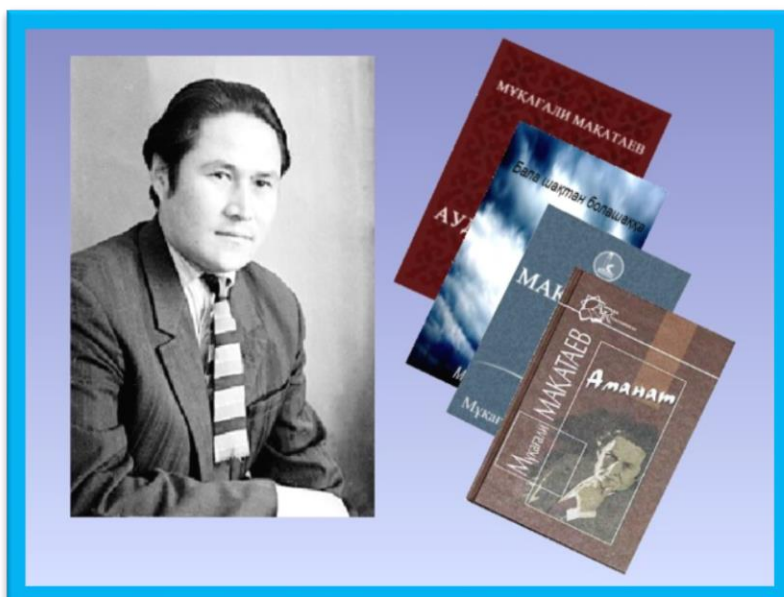
Жоқ!
Мен емес...
Мен атпадым...
Кеше гөр, кешіре гөр, жаратқаным?!»
Ғазиз ана, ербеңдеп екі қолы,
Жиылған жұртқа қарап алақтады.

Күледі, бірде жылап, зарланады,
Көкке қарап, бекерге қарманады.
Бірде үнсіз, мелшиіп тың тындайды,
Құлағында аққудың арман-өні.
Алдымен жұрт үн-түнсіз таңданады,
Қыбыр-сыбыр артынан жалғанады...

Бірде ана көкке жайып алақанын:
«Қазір, ботам! Мінекей таң атады.
Қазір, ботам. Аққуменен ұшықтаймын...
Жазыласың, құлыным... балапаным!

Қасиет!..
О, қасиет!
Осындай ма ең?!
Сорымның қалыңдығы шашымдай ма ең!..
Қасиет!..
Қасиеттер ұшып кетті,
Қасірет!..
Қасымдағы досымдай ма ең!..
Қасиет... Қасірет...
Қасірет... қасиет...»

Мазмұны

1. Өшпес, өміршен ғұмыр.....	2-5
2. Поэзиядағы алғашқы қадамдары.....	5-6
3. Қазақ жырының қара нары.....	6-7
4. Поэзия падишасы.....	7-8
5. Ақынның заты өлгенмен, аты өлмейді.....	8
6. («Өмірдастан» поэмасынан) Дариға – жүрек.....	8
7. Жазылар мен турлалы естеліктер.....	10-15
8. Шығармалары	16-22
9. Естелік суреттер	23-24
10. Өмірдастан жинағы.....	25-26
11. Алдыменнен көргенім – аспан.....	27-28
12. Аға, мен тірімн.....	29-31
13. Дариға жүрек.....	32-33
14. Аққулар ұйықтағанда.....	34-39

*Кітапхананың мекен- жайы :
101200,
Қостанай облысы, Амангелді ауданы
Дүйсенбин көшесі, 38
Тел.8(71440)21-3-99,21-7-70
Aman.kitaphana@mail.ru*

*Құрастырушы: А. К. Аубакирова
Компьютерлік терілім: А. К. Аубакирова
Редактор: Ж. Б. Бірмағамбетова
04.02.2020
Таралым 3*